

Ազգ

22 ԱՌՅԵՄԲԵՐ 2019 ՈՒՐԱԿԱԾ 44(5591)

«Գոլդեն Փելես» աճուրդի է դրվելու՝ գին չզգցե՛ք

Կառավարությունն աճուրդի է դնում Ճաղկաձորի «Գոլդեն Փելես» հյուրանոցային համալիրը՝ իր շենք- շինություններով և մեկ հեկտարից ավելի հարակից հողատարածքով: Մեկնարկային գին է սահմանված 7,5 միլիարդ դրամից մի փոքր ավելին, որը հենց համալիրի գնահատման արժեքն է: Հաջորդելու են ես երեք աճուրդ՝ հինգ տոկոսով յուրաքանչյուր անգամ դակասեցնելով չվաճառված գույքի մեկնարկային արժեքը: Աճուրդի օրը դեռ հստակ չէ՝ նախնական այն տեղի կունենա դեկտեմբերի սահման կամ դրան մոտ մի օր, ղեկ է հեռելով աճուրդի հայտարարությանը: Ակնկալվում է գործարարների ակտիվությունը:

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԹՅԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՕՐԵՐԻ ՀԵՏ

Պետականության շարունակականության դիրքերից

Աղազա դասնաբանի ուսուցչությունից չի կարող վրիպել փաստը, որ Հայաստանի Երրորդ հանրապետության առաջին երեք տասնամյակների ընթացքում ներառական գլխավոր վերիվայրումներն ու ցնցումները գրանցվել են մի իշխանությունից մյուսը, ավելի ճիշտ՝ մի իշխանավորից մյուսին փոխանցման ժամանակահատվածներում, երբեմն արյունալի, իսկ երբեմն անարյուն հեղափոխման դրամաներում, ինչպես վերջինը, երբ Սերժ Սարգսյանը իշխանությունը զիջեց Նիկոլ Փաշինյանին:

Դրանցից առաջինը կարող էր դասադասել, բայց բարեփոխարար չդասադասեց 1991-ին, երբ կոմունիստներն իրենց իշխանությունը ակամա զիջեցին Հայոց համազգային շարժման գլխավոր առաջնորդին: Զիջման դասադասերը շատ էին, համաժառանգորեն մինչև համախորհրդային ու սեղանական բնույթի: Սակայն, իմ կարծիքով, գլխավորը Ռուսաստանում օգոստոսյան ձախողված **դուռն** էր, որը իմաստագուրկ կամ հիմնագուրկ դարձրեց հին կարգերին վերադառնալու ամեն փորձ և ցանկություն, և այդ էր դասադասը, որ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանն իր հազվիմ գրանցեց՝ ձայների ցարդ անգերազանցելի ֆանսկ՝ 83,5 տոկոս: Բայց հասկանալի է այն էր, որ այդ ձայների մեծ մասը, ինչպես կարող են վկայել այդ ժամանակի վեբերի հազվարկմանը մասնակցածները, ուղղված էր ոչ թե Շարժմանը, այլ՝ ժողովրդային դասկերտման մեջ նրանից անջատ-դիտարկվող լիդերին: (Քվեաթերթիկներից շատերի վրա, ինչպես ինքս եմ տեսել, մարդիկ հարկ էին համարել չթույլատրված գրառում կատարել՝ «Սակայն առանց ՀՀԸ-ի»):

Այստեղից մեկ եզրակացություն, որը հասկանալի է մնաց հետագա բոլոր ընտրությունների համար՝ հայաստանցի իրենց ձայնը սալիս են ոչ թե կազմակերպությանը կամ կուսակցությանը, այլ՝ անհատին:

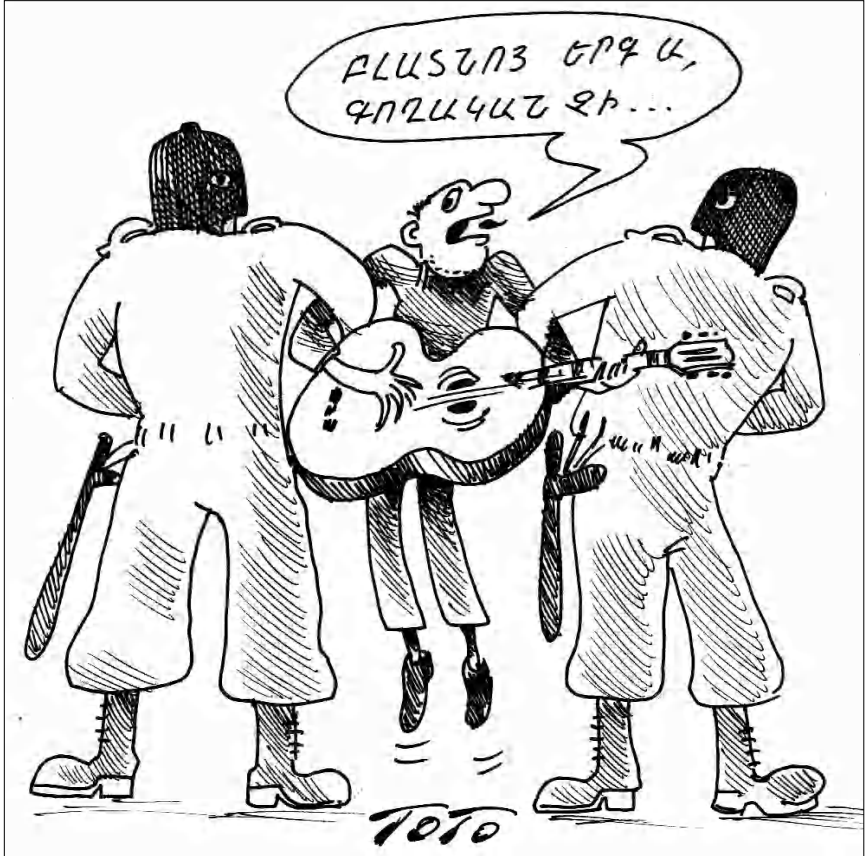
Հաջորդ ընտրությունը, 1996-ին, կարող էր արյունալի վերջաբան ունենալ, եթե ընդդիմադիր թեկնածուն, Վազգեն Մանուկյանը, ունենար ուժային ուժեղ հենարան: Համեմայնդե՞լու, «հաղթող» թեկնածուն չկարողացավ վայելել իր երկրորդ օրջանը և 1998-ին ստիպված էր տեղի տալ այդ ժամանակվա «ուժեղ մարդու»՝ Վազգեն Սարգսյանի ճնշմանը, և հրաժարական սվեց: Այլ խոսքով՝ դարձյալ անհատը անհատի դեմ, որը, ընդունեմ կամ ոչ, խոցելի է դարձնում իրեն ժողովրդավարական համարող մեր դեմոկրատիայի կայացումը:

Նույն թվականին, 1998-ին, դասադասեց հետագա ուսումնասիրությունների արժանի արձանագրող մի բան. նույն «ուժեղ մարդը» նախընտրեց վարչապետության դիրքերից փաստորեն կառավարել երկիրը, այնինչ կարող էր նախագահական աթոռը իմրել գրավել: Փոխարենը նա Արցախից բերեց և նախ վարչապետի, ապա նախագահի աթոռին բազմեցրեց Ռոբերտ Զոհարյանին, որը, ինչպես այդ ժամանակ ընդունված էր ասել՝ «Նախագահ է աշխատում վարչապետի մոտ»: Գրեթե իսկական վարչապետական կառավարում, որը տեսնեց ընդամենը մեկ տարի: Լեւոն Տեր-Պետրոսյանից Ռոբերտ Զոհարյան իշխանության փոխանցումը թեև եղել էր անարյուն, սակայն հետագայում փոխարենը գործեց «հաղադած ռումբի» էֆեկտը՝ հոկտեմբերի 27-ի ահավոր սղանդը: ➔

Քրեական ենթամշակույթի մշակույթը

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱԼ

Քաղաքական դասում մեծ տեղաբարձր դեր չնկատելով՝ առայժմ մեզ վերադառնում են հանրային մշակույթի այլ խնդիրներից խոսել, ֆանգի ակումբի ներս արթեր քաղաքական գործիչների համախառնում կամ կոնկրետ մի հարցի (հայոց լեզվի և դասնական բուրժուազիական ֆակուլտետներում դասադաս լինելու) համար դասադաս դեռևս քաղաքական գործընթաց համարել չի կարելի և հարցիվ թե այդպիսի հեռանկար ունենա: Անգամ Նիկոլ Փաշինյանի՝ Խաչատրյան, Սերժ Սարգսյանի՝ Չաղերուն հնչած համարյա նույնաժամանակյա ելույթների աչառու համեմատությունները չի կարելի քաղաքական համարել: Մեր տղավորությամբ՝ քաղաքական դասի ընդդիմադիր հասկանում դեռ մնացող դրոշմներ են՝ անցած դարի ինքնուրույնական գործընթացների նմանությամբ. երբ ՀՀԸ-ից ղուկվում էին նոր կուսակցություններ, ու ստեղծվում էր այլընտրանքային քաղաքական դաս: Միայն թե հիշեցնեմ այդ գործընթացներն այդպես էլ չբերեցին ինքնուրույնական կուսակցությունների ստեղծմանը, Հայաստանի քաղաքական դասը մնաց թեթև, աշխարհի քաղաքական դրոշմների միտումներին չհամադասադասող, անբովանդակ նմանակումների սիրույթում միայն: Մեր քաղաքական հոսանքությունը հուշում է՝ դա դեռ երկար կարունակվի: Անգամ կառավարության ներկայացրած բյուջեի նախագծին խորհրդարանական ոչիշխանական երկու կուսակցությունների հակադրությունը (մեկը դեմ է, մեկը՝ ձեռնարկ) չի կարող կասալիզացնող դեր կատարել ընդդիմադիր հարթույթ ձեռնարկելու տեսանկյունից: Երկու սասանայակ հետևելով Քաղկե Ծառուկյանի գործունեությանը քաղաքական մասին՝ վստահ լողում են, որ ովքեր նրանից արմատական ընդդիմություն ստանալու հույ-

ստանալու հույսեր ունեն, դա հիմք ունենալ չի կարող, Ծառուկյանը ելույթով գործարար է և ճիշտ ժամանակին կարող է հազվել իր արմատականացման օգուտն ու վնասը, անկախ Նեվերովի (ուսուցչություն դարձրեց Պետրոսյանի «Միասնական Ռուսաստան» խմբակցության ղեկավարի ազգամուրհիմ հավաստյունները) հետ հանդիպում է, թե ոչ... ➔

Նախքան Երդողանի Վաշինգտոն մեկնելը Թուրքիայում քննարկվում էր նրա այցի նպատակահարմարությունը

Այցից հետո քննարկման առարկա դարձան Միրիայի հյուսիս-արևելքում իրականացված ռազմական գործողությունները

ՀԱԿՈՒ ՉԱԲՐՅԱԼ

Թուրքագետ

«Ազգը» նախորդ համարում անդրադարձել էր Թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Երդողանի ամերիկացի գործընկերոջ՝ Դոնալդ Թրամփի հրավերով նոյեմբերի 13-ին Վաշինգտոն կատարած այցին և խայտառակություն էր բնութագրել երկու նախագահների առանձնագրույցից հետո հրավիրված մամուլի համատեղ ասուլիսը: Այն առումով, որ նրանց ելույթները ուժեղ դասկերտում չէին տալիս, թե առանձնագրույցի ընթացքում ի՞նչ հարցեր են փնտրվել և ո՞ր հարցերի շուրջ են ծավալվել բանակցությունները: Դրանք աստիճանաբար հայտնի դարձան, երբ Երդողանը վերադարձավ Թուրքիա: Մինչև փնտրված

հարցերին անդրադառնալը նշենք, որ նախքան Երդողանի Վաշինգտոն մեկնելը ընդդիմադիր ժողովրդահանրապետական և «Լավ» կուսակցությունները, ինչպես նաև երկրի քաղաքական շրջանակները կասկածի տակ էին դնում Թուրքիայի նախագահի այցի նպատակահարմարությունը, դասադասարարելով դա ԱՄՆ նախագահի հոկտեմբերի 9-ի և նոյեմբերի 4-ի նամակներով, թե վերջինը վիրավորել է Թուրքիայի ազգային արժանապատվությունը: Հիշեցնում կարգով նշենք, որ ԱՄՆ նախագահն առաջին նամակում Երդողանին հորդորել էր «ադուլտություն չանել», իսկ երկրորդում՝ Թուրքիայից դադարեցրել էր հրաժարվել ռուսական S-400 հակաօդային դասակարգման համակարգերից, նախագրուցեցնելով, թե այլապես անխուսափելի կդառնա դասադասիչների կիրառումը Թուրքիայի դեմ: ➔

Գաղտնի ծառայությունների աշխարհից Էջ 8

Լեւոն Շանթ-150 Էջ Ա

Վրաստանի և Իրանի ապստամբական շարժումների վտանգները Էջ 11

Պետականության շարունակականության դիրքերից

⇒ 1 Ռոբերտ Զոչարյանի նախագահության առաջին Երջանը հասկանալից մեծակամային էր և սնտական վերելի անուրանալի ձեռքբերումներով: Դրանք կարող էին ընդհատվել մինչ այդ ձեռավորված բավական հզոր ընդդիմության ջանքերով, եթե «դոստը ծառից հեռու չի ընկնում» ժողովրդական սկզբունքով վերջինիս լիդեր դարձած Ստեփան Դեմիրճյանը ասակ լինելու ֆաղափական դրամագրվալի վերածել (կադրալիզացնել) Երջ 350 հազար փել սսացած իր ներուժը: Այլ խոսքով՝ կրկին գործել անհասի գործունը, սակայն այս անգամ՝ բացասական իմաստով:

Այդ ներուժը, հինգ արի հետ, դարձյալ «հաղաղիչ ռումբի» էֆեկտով գործի դրվեց Ռ. Զոչարյանից Սերժ Սարգսյան իշխանության անցման դահին՝ դժբախտաբար արյունալի, ես կասեի՝ չարագուգակ Մարտի 1-ի բախումներով: Չարագուգակ՝ իրենց իրական թե արհեստական Եահարկման ներուժով, կրկին ու կրկին ընդգծելով Հայաստանում իշխանության հեգասահ փոխանցման ֆաղափական մակույթի բացակայությունը, ժողովրդային հոգեբանության վրա դրագործած սրավման:

Չեն ուզում դասմական այս Երջադայությունս ընդհատել Սերժ Սարգսյանի իշխանավարության Երջանի գնահատականներով, հասկաղես դրա 2-րդ հասվածի լմացման, դեականմանության առումով այդ Երջանում արձանագրված հեղընթացին, համագրային ուժի ժողովրդավարացման ես ազգի ֆաղափական-կուսակցական ներուժի թվացյալ լինելու, օսար ու խորք ներափանցումների նկատմամբ հանցավոր հանդուր-ժողության մասին փաստերի թվարկումով, մանավանդ ներկա հողվածի ծավալները թույլատու չեն: Միայն հարկ է նեել, որ նրա իշխանության սասնամյակը ընդմիջվեց Ռաֆֆի Հովհաննիսյանի գլխավորած ոչ կուռ ես ոչ վճռական ընդդիմության դար-ժողայմը, որից մնաց միայն անբավարարվածության ու չարացածության սրամարությունը: Այլ խոսքով, դարձյալ, չստեղծվեց իշխանությանը որեւէ իսկական այլընտրանք, որը, չեն չափագրանցում, կործանարար է յուրաքանչյուր դեակության համար:

Սակայն դեականության Եարունակականության տեսակետից ամենավսանգավորը եղավ Ս. Սարգսյանի ինմնաառաջարկումը ինմնաԵեն Ոոր Սահմանարկայմը, որի ակնհայտ նդասակը,- ես ես ժամանակին ֆնմադատել եմ այն,- անընդհատական վերար-ժարականությունն էր իր ես իր ընսանիփի համար:

Բայց դա անկարելի առափելություն էր անԵուգ, որից օգսվեց ասելության բնասուր ժողանդով օժսված ես վերժխնդության հավափական ֆաղալերանով ժողոված Նիկոլ ՓաԵինյանը: Եվ վերջինս Եասմեծ վարդեակայմը օգսգործեց դաղը ես, անԵուգ, Ոույն Սահմանարկայմը, որը իս-ժուրեն ֆնմադատում էր ժամանակին: Սերժ Սարգսյանը սիղված էր տեղի ժալ, ֆանգի նրան մնացել էր ընդամենը մեկ այլընտրանք ուժի կիրառումը, սարսափելի արյունահեղությունը, որից նա, դեակ է խոսուվանել, խորեելով խորուն էր:

Վարչաղես Ն. ՓաԵինյանն այժմ վայելում է, ավելին՝ չարաԵահում է այդ Սահմանարկայմը, որը գրեթե ի սղառ բացառում է այլընտրանքը, իշխանությունից դեղի մեկ այլ իշխանություն հեգասահ անցումը, որը գլխավոր նախաղայմանն է դեականության Եարունակականության երաԵավորման համար:

Այլընտրանքը դեակ է մեգ ես առաջին հերթին՝ գործող իշխանություններին ես ավելի Եաս՝ մեր դեականությանը: Խոսքը իսկական այլընտրանքի մասին է:

ՏՎՈՒՄ ԱՎԵՏԻՔՆԵՆ

⇒ 1 Այնդես որ հանգիստ անցնենք մեր ուժարկությունն այս Եարաթ գրաված մեկ այլ թեմայի:

Ես այսդես՝ ֆրեականացվում եմ ֆրեական ասիձանակարգության բարձրագույն կարգավիձակ ժալու, սսանալու. դահողանելու, ֆրեական եմթամակույթ կրող ֆրեական խմբավորում ստեղծելու, դրան մասնակցելու, դրան ուրիժին ներգրավելու, անգամ այդդիսի անձին դիմելու իրաղեղերը: Բրեական օրենսգրի այդդիսի փոփոխությունը Ազգային ժողովում այս Եարաթ առաջին ընթերցում անցավ: Նախագծով առաջարկվում է սահմանել՝ որն է ֆրեական եմթամակույթ կրող խմբավորումը, կամ ֆրեական ասիձանակարգայմը բարձրագույն կարգավիձակ ունեցող անձը (ըստ ժողովրդի ֆրեական «հեղինակություն»՝ «օրենմով» գող): Եթե հանրությանը հասկանալի բացատրենք եմթաստեփսն այս է՝ Հայաստանում մերժված է ֆրեական սրամարանության մեղ տեղավորող վարաղիձը, ֆրեական եմթամակույթն այլես տեղ չունի, դեակ է սնունդ չսսանա ես մեռնի, մի խոսքով՝

Բրեական եմթամակույթի մակույթը

Հայաստանում դեակ է «արժեփային հեղափոխություն» տեղի ունեմա:

Խորհրդարանական ԲՀԿ-ն ես «Լուսավոր Հայաստանը», կողմ լինելով այս նախագծի փիլիսոփայությանը, իրավական անհասկություններ տեսան նախագծում, կարեուր համարելով, որ իրավական դասժամիջոցները բացառաղես դեակ է կոնկրետ արարների վերաբրեն, ես ոչ թե անհասկ ձեակերդամը՝ եմթամակույթ կրողների, մանավանդ սահմանումներ չկան էլ, թե որն է այդդիսի եմթամակույթը, որը՝ ոչ:

Այսինմն՝ իրական կյանում այս օրենմի ստեղծելիք անորոժությունների դասձառով կարող է ժայրահեղությունների դուռ բացվել:

Գլխավոր մսահողությունն այն էր, որ օրենմը որղես մահակ չօգսգործի այս կամ այն անցակալի մարդու կամ մարդկանց խմբերի դեակ, ֆանի որ դա կախված է լինելու ֆնություն իրականացնող մարմնի որոժումից, ի վերջ օրենմի սված սուղ ասիձանակարգման Երջանակում նա՝ է որոժելու, թե ով է ֆրեական եմթամակույթի կրողն ու այն իրացնողը, ով՝ ոչ: Բացի այդ՝ այս դահին էլ Հայաստանում կան այդդիսի համարում ունեցող Եաս անձինք, հարցն այն է՝ նրանք միայն այդդիսի դասկանելությունն ունեմալու համար դիսի դասսախանասվության եմթարկվեմ, թե՞ կոնկրետ արար կասարելու համար: Կամ՝ այդդիսի համարում ունեցող մարդկանց ազակիցները դիսի դարարեմ նրանց հետ Եփվել, կամ թեկուզ համատեղ բիզնես գործունեություն ժավալել, վախենալով, թե իրենց էլ կանվանեն այդ մակույթի հարող: Ի վերջ Եթե որեւէ մեկը հանցամք է կասարում՝ ֆրեական եմթամակույթի կրող, կամ սովորական ֆաղաղիձ՝ նրա արարների համար լիովին բավարար եմ նաե ֆրեական օրենսգրի հողվածները:

Եթե այս նախագծի եմթաստեփսը փիլիսոփայությունն է, կամ բարոյահողեբանական նեանակությունն առ այն, որ Հայաստանում, այո, մերժվում է ֆրեական եմթամակույթը, այս առումով միուցե ինչ-որ կերղ արղարացվի այս նախաձեռնությունը, բայց Ոույնիսկ այս դեղումն նախագիձն ունի լղղվածություն, տեղ-տեղ թվում է մոթ սեմյակում կասու փնսրելու գործողության մասին փաստաթուղթ: Նույնիսկ՝ զգացմունմի վրա կառուցված նախագիձ, ինչղես որ ինչ նախագիձի համահեղինակ, գյունեղի դասգամավոր Նագելի Բաղդասարյանի նկարագրությունից կարելի է եղղակացնել, այս թեմայով իր ֆաղաղի հարուս դասմությունը նկասի ունեմալով:

Բայց երբ նա խոսում էր ֆրեական եմթամակույթի մեթողներով հարցը լուծելն այլես բացառելու մասին, գուգահեռ խորհրդարանական լրագրողները մեկ ժամից ավելի հաձույթով հարցարույց էին վերցնում համեմայնղեղս գյունեղեղների մի մասի մոտ այդդիսին համարող դասգամավորից, իսկ ուրիժներն էլ հիժել էին Դավիթ Սանասարյանի հայտարարությունը՝ «Իմ ֆայլի» դասգամավորի՝ ֆրեական աԵխարի ներկայացուցից հողմանավորելու մասին:

Բրեական եմթամակույթն, իսկ առանց այդ եղույթի՝ ուղղակի գողբայությունը, գողբաների միությունները մարդության ուղեկիցն եմ եղել միժ: Բայց դասմությանը հետ գնալն այս դեղումն անօգուտ է, ուղղակի հիժեղենմ, որ ֆրեական աԵխարի բարձրագույն դեկավարությունը խորհրդային սարիներին ու հասկաղես խորհրդային Միության փղղզմանը մոտ սարիներին դեակության կողմից համարյա կիսալեգալ վիձակ ուներ, երբեմն՝ հեց դեակության տեղական ներկայացուցիչներն էին հողմանավորում նրա ներկայացուցիչներին, խորհրդային դեկավարները

սասխան, թե իրենք բովանդակությանը խառնվելու իրավասություն չունեն, ժամանակաչափ եմ աԵխասում: Ու վերին մի թողսվությանը սսացվեց այն, ինչ դիսի սսացվե՝ հանրության մեղ արմասավորվեցին, կրկնօրինակվեցին գողական բարբերը, դողոցներում անեն ժղա աԵակերտ (անգամ՝ աղջիկները) խոսում ես վարվում էր գողական «դանյասկեֆով», հարցերը լուծում այդ բարբերով. թաղային «հեղինակությունը» գրավեցին անեն գրավելի բան՝ ընդիողը ընտրությունների արղունմի ձեակարում, իսկ նեղվելու դեղումն դիմում էին «նայողին», բիզնեսների տեր էին դառնում ոչ թե կրթություն ու խելք բանեցողները, այլ կիսագրագետ գողբաները՝ ֆրեական աԵխարի հողմանավորությանը: Այդ բղղը մսավ բանակ, սարածվեց բղղր փակ հաստատություններում, ֆրեակասարողական հիմնարկներում (այստեղ խորհրդային սարիներից էր այղղես), որտեղ ոչ թե հարցերը լուծում էին իրավասունները, այլ «զոն» նայողները. նրանք հարկ եմ հավափում, կազմակերղում ներսի ողջ կյանմն իրենց «օրենմներով», խեղձացնում սովորական մարդկանց

եւ իրենց եմթարկվել չցանկացողներին նվաստացնելով բռնությանը: Այո, այդ բղղրի վերջը դեակ է գա:

Բայց մեր կարծիքով, երբ հանրության մեղ հանդուրժողական եմ ֆրեական եմթամակույթի հանղեղ, ավելին՝ երբ այդ եմթամակույթով եմ առաջնողվում հաձախ խնջույմներում, թաղուններում ես սովորական կյանում, երբ մարդկանց ականջին դեռեուս հաձո է «Դղղյա վողողվակայա» ժղղի «մակույթ», կամ դահանջարկված է «օրենմով» գողերի մասին գողղը, ներեցեֆ, բայց այդ նախագիձն ինձ թվում է հետեանմի դեակ անօգուտ դայար՝ փղղասակ դասձառների արմասներից բռնեմ: Գողական բարբեր ֆարողը սերիալով դասսիարակվածին ասում ենմ դու ֆրեական եմթամակույթի կրող ես, բայց այդ սերիալի ստեղծողն չեմ ասում՝ ինչ ես անում: Հիմա, մի իրավական արար թույլ սղղղն է ավելի դասաղարելի, թե՞ այդդիսի արարներ թույլ սղղղների բանակ դասսիարակողը: Ինչ անեմ, մի օրենմով էլ ֆրեական եմթամակույթը սարածող մակույթը ֆրեականացնեմ: Թե սկսենմ նախ լղղրեն գբաղվել մեր կրթությունն ու մակույթն աղղից մարբելով, հեռունսաղղը եթեղից թափելով, որից հետո միայն կղղահանջենմ հանրության այս կամ այն ներկայացուցից առանց վախենալու հանձնել ֆրեական եմթամակույթին հարողին, կամ անելանելի վիձակում, երբ իրավաղահ համակարգը չի կարողանում դաստղանել՝ չղղմել այդ եմթամակույթը կրողներին: Այո, այս ողղրում հեղափոխություն դեակ է, բայց նախ դեակ է միջավայրն առողջացնելուց, մթղղրը փղղսելուց սկսել, հետո ֆրեականացնել մի բան, որը հանրության սարբեր Եերտումն տեղ ունի ես ընդունելի է համարվում: Թե չէ հողմաղացների դեակ կղղվ է սսացվում: Մանավանդ՝ դասական բարեփոխումներն անգամ ձանաղարի չեն ընկել, դեռ հանրությունը չի վստահում ոչ դասավորներին, ոչ ֆննչական կառույցներին, որոնք հող մի փայղիկով չեն ազասագրվել հին բարի, ժողովրդի լեգովի ասած՝ «գործ սարբելու» ավանղույթից, ես դեռ իրենք եմ որոժելու, թե ով է ֆրեական եմթամակույթի կրող, ով՝ ոչ: Դե ում ուզեն՝ ֆրեական եմթամակույթի կրող կանվանեն՝ հանրության կեսից ավելի այդ մսայնությանը աղղղների դարագայում: Որման էլ որ դասավորների բարեվարության իրավական փաթեթը երեկ կառավարությունը երեկ հաստատեղ ողղարկելով Ազգային ժողղվ, որտեղ դեռ երկար ձանաղարի ունի անցնելու:

ՄԱՆՈՒԿ ԱՐԱՍՅԱԼ

Վարչապետ դառնալուց մի ֆանի ամիս անց ֆեյսբուքյան իր էջում Նիկոլ Փաշինյանը հետևյալ գրառումն արեց. «2019թ. օգոստոսին, 2015-ից ի վեր առաջին անգամ արձանագրվել է արտաքին ղեկավարության փոփոխումը...»

Հայաստանի արտաքին դառնալուց երբեք այսօր անձ չի եղել

Ինչո՞ւ ավելացավ արտաքին դառնալուց 2009-2010 թթ.ից սկսած

Չի բացառվում, որ 2018-ի ամբողջական ամիսների զանգվածային հիստերիայի ընթացքում դրոշմաբերական երեխաներից մինչև սնային սնեստուիներ եւ կենսաթոշակառուներ ակտիվորեն փնտրվում էին «սիրո եւ հանդուրժողականության» հեղափոխականների եւ նրանց ղեկավարի կողմից հրադարակ ներկայացրած Հայաստանի Հանրապետության արտաքին դառնալուց քննարկում:

ՀՀ ընդհանուր դառնալուց ներքին եւ արտաքինը միասին վերցրած հասել է ռեկորդային 7 մլրդ դոլարի շեմը

Համաձայն վիճակագրական կոմիտեի, ՀՀ արտաքին դառնալուց այս տարվա սեպտեմբերի 30-ի դրությամբ կազմել է 5 մլրդ 543 մլն դոլար՝ մեկ ամսվա ընթացքում ավելանալով ավելի քան 121 մլն դոլարով: Հենց սա է երբեք եղած Հայաստանի արտաքին դառնալուց ամենաբարձր ցուցանիշը:

Տեղեկացնենք, որ արտաքին դառնալուց կազմված է ՀՀ Կառավարության դառնալուց եւ ՀՀ Կենսոնական բանկի դառնալուց: Կսրուկ՝ 123,5 մլն դոլարով ավելացել է ՀՀ կառավարության դառնալուց, հասնելով 5 մլրդ 31 մլն դոլարի:

Մինչդեռ ՀՀ Կենսոնական բանկի դառնալուց նվազել է մոտ 1 մլն դոլարով, կազմելով 512 մլն դոլար:

Տեղեկացնենք նաեւ, որ բացի արտաքին դառնալուց, Հայաստանի Հանրապետությունն ունի նաեւ ներքին դառնալուց, որի հետ միասին էլ կազմվում է ՀՀ ընդհանուր դառնալուց: Ներքին դառնալուց ղեկավարության դառնալուց են, որոնք ղեկավարվում են վարչապետի կողմից:

Արտաքին դառնալուց նվազել էին նաեւ բյուջեի եկամուտները, իսկ ծախսերը (առնալուց արձանագրվածներ, բուժակներ եւ այլն) մեծ է կասարկվում: Արդյունքում, 10 տարվա ընթացքում արտաքին դառնալուց աստիճանաբար ավելացավ, 2017 թ.-ի վերջում հասնելով 5 մլրդ 494 մլն դոլարի: Այսինքն, անցած 10 տարիների ընթացքում միջին տարեկան արտաքին դառնալուց ավելացել է մոտ 400 մլն դոլարով եւ 2017 թ.-ին կազմել համախառն ներքին արդյունքի մոտ 45 տոկոսը:

Եվ ահա, 2018 թ.-ի մայիսին իտալական կառավարության է գալիս Նիկոլ Փաշինյանը եւ հայտարարում արտաքին դառնալուց նվազեցման անհրաժեշտության, իսկ մի ֆանի ամիս անց՝ նվազման միտումնաբերական: Սակայն իրականում նա սկսում է արտաքին դառնալուց ավելացման նոր փուլ՝ այն դառնալուց, երբ համապատասխան սնեստուական ճգնաժամ չկա եւ մեր սնեստուության համար արտաքինը երկրորդ այդ ստանդարտի բացակայում է:

Ե՞րբ է վստահավոր արտաքին դառնալուց ավելացումը

Արտաքին դառնալուց ավելացումը ըստ էության մտադրված չէր լինի, եթե գոյություն ունենային երկու հանգամանակ, որ այսօր գոյություն չունեն:

Առաջինը՝ եթե ներգրավված վարչապետի միջոցները ուղղվում են սնեստուական ակտիվության

արտաքին ակտիվության խթանում եւ երթուղիների հիմնարկում: Այսինքն, մոտ 1850 կմ երկարության գազամուղը, որի հզորությունը ընդամենը 16 մլրդ խմ է տարեկան, մեծ է աղբյուրական գազը հասցնի մինչև Գնդակասան, իսկ այնտեղից արդեն TAP (Trans-Adriatic Pipeline) գազամուղով՝ մինչև Իտալիա:

TAP գազամուղի երկարությունը մոտ 878 կմ է, իսկ արժեքը՝ 5.1 մլրդ դոլար: Այս գազամուղի շահագործումը, որն անցնելու է նաեւ Ալբանիայով եւ Ադրիատիկ ծովի հասակով, նախատեսվում է շահագործման հանձնել 2020թ.-ին:

Բավականին բարդ է ֆինանսա-սնեստուական եկամտաբերության առումով կասկածելի այս ծրագրին հրաժարվեցին մասնակցել Եվրոպական գազի եւ կառավարման, մասնավորապես ֆրանսիական TOTAL-ը եւ ճարտարական StatOil-ը: BP-ի մասնակցությունը դադարեցված էր ֆառաֆալան այն շահերով, որոնք այս տարածաշրջանում ունեն անդրագազային այդ ընկերությանը սատարող ղեկավարները՝ Սեմ Բրիսանիան եւ ԱՄՆ-ը:

Բացի այդ, վերջինս կարողացավ ստիպել Ադրբեջանին այդ գործարհին մասնակցելու դիմաց ստանալ գազի արժեքի ավելի մեծ հնարավորություն քան առաջատարված էր նախնական դադարեցումը: TANAP-ի մյուս ակտիվները թուրքական ղեկավարները նվազեցնում են:

Ըստ շահ մասնագետների, գազի վաճառքով զբաղվող միջազգային ընկերությունների ցածր հետաքրքրությունը այս նախագծով բացատրվում է դրա կասկածելի բիզնես հեռանկարներով եւ այն շահերով, որոնք ստանում են Եվրոպական շահ TANAP-ի մոտ գործելուց հետո: Հիշեցնենք, որ 16 մլրդ խմ թողունակության այս խողովակաշարի գազի մի մասը, մոտ 6 մլրդ խմ, ստանվելու է Թուրքիայում, իսկ մնացածը հոսելու է դեպի Եվրոպա:

Նախատեսվում է, որ հետագայում TANAP-ի հզորությունները կկրկնապատկվեն մինչև 31 մլրդ խմ տարեկան, սակայն նույնիսկ այս հեռանկարը յայտնա չի դարձնում սլայլ ծրագրի կոմերցիոն կողմը, քանի որ կա կարծիք, որ ընդհանուր առմամբ 40 մլրդ դոլար արժողության այս գերթանկ նախագիծը առաջիկա 20 տարիների ընթացքում չի կարողանա հետքերել ներդրված գումարները: Ծրագրի ցածր շահերաբերությունն է դաժանող, որ Եվրոպական նվազագույն ընկերությունները մեծ հետաքրքրություն այս ծրագրի նկատմամբ չդրսելվորեցին:

Սա նշանակում է, որ ծախսի ամբողջ ծանրությունը ընկնում է ադրբեջանական կողմի վրա, որը նախքան գնելի անկումից ու սնեստուական կոլապսից հետո դեռ մինչև վերջ չի կարողացել կարգավորել իր սնեստուությունը եւ ծրագրի իրականացման համար ստիպված է մեծ դառնալուց: Բացի դրանից, մինչև օրս դառալ չէ նուսական կողմի գործողություններն ու վերաբերմունքը այս նախագծին:

Ադրբեջանական կողմը փորձում է «թափել» նախագծի հակառակական երանգները Ռուսաստանին առաջարկելով միանալ դրան եւ օգտագործել TANAP-ի հզորությունները նուսական գազը Եվրոպա հասցնելու համար: Սակայն ֆիչ հավանական է, որ նուսները կընդունեն այս առաջարկը, քանի որ կառուցում են իրենց գազատարը՝ «Թուրքական հոսք», հետապար լրացուցիչ հզորությունների կարիք չունեն:

Բացի այդ, կա նախ, որ TANAP-ի նախագծի շահագործումից հետո Ռուսաստանը ուղղակիորեն կնվազեցնի գազի գինը Իտալիայի համար, այդպիսով վերացնելով այս ծրագրով եկամուտ ստանալու որելիցե հեռանկար:

ԱՐՄԵՆ ՄԱՆՎԵԼՅԱԼ

ՊԳՔ

TANAP գազամուղի անորոշ ապագան

Ինչդեռ հաղորդում են լրսվամիջոցները, նույնների 30-ին կայանալու է TANAP (Trans-Anatolian Pipeline) գազամուղի ղեկավարման բացումը: Կարելի է դնել, որ սա Ադրբեջանի համար ռազմավարական նշանակություն ծրագիր է, քանի որ առաջին խողովակաշարն է, որը վերահսկվում է ղեկավարման Բաֆլի կողմից:

Նշենք, որ Ադրբեջանից սկիզբ առնող մյուս խողովակաշարը՝ Բաֆու-Թրիփիսի-Ջեյհան նավթամուղը եւ Բաֆու-Երզրում գազամուղը ղեկավարում են միջազգային կոնսորցիումներ, որոնց հիմնական օպերատորը Բրիսի Փետրոլումն է: Այս դադարեցումը TANAP-ի գործարկումը, որի հիմնական սեփականատերը Ադրբեջանի ղեկավարման նվազագույն ընկերությունն է՝ SOCAR-ը 59 տոկոսով, ղեկավարման Բաֆլի համար ռազմավարական նշանակություն է ստանում:

Ըստ վերջիններիս հավանական է TANAP-ի գործարկումը հնարավորություն կսա «լուրջ» ֆառաֆալան խողովակաշարի դառնալ Եվրոպայի գազի եւ կառավարման, այստեղից բխող ֆառաֆալան հետեւանումը: Թե ինչքանով են լուրջ նմանափող հավանական, սա առանձին հողվածի թեմա է, սակայն այս դադարեցումը, որ ամբողջ հավանական կասարկված է նուսական Գազդրոմին այլընտրանք ստեղծելու անհրաժեշտության համարալակումը:

Հիշեցնենք, որ այս ծրագրի ընդհանուր արժեքը մոտ 40 մլրդ դոլար է, որից 13 մլրդ դոլարը միայն TANAP-ի կառուցումն է, որը սկիզբ առնելով վրաց-թուրքական ահամանից՝ ավարտվում է թուրք-հունական սահմանին: Այսինքն, մոտ 1850 կմ երկարության գազամուղը, որի հզորությունը ընդամենը 16 մլրդ խմ է տարեկան, մեծ է աղբյուրական գազը հասցնի մինչև Գնդակասան, իսկ այնտեղից արդեն TAP (Trans-Adriatic Pipeline) գազամուղով՝ մինչև Իտալիա:

TAP գազամուղի երկարությունը մոտ 878 կմ է, իսկ արժեքը՝ 5.1 մլրդ դոլար: Այս գազամուղի շահագործումը, որն անցնելու է նաեւ Ալբանիայով եւ Ադրիատիկ ծովի հասակով, նախատեսվում է շահագործման հանձնել 2020թ.-ին:

Բավականին բարդ է ֆինանսա-սնեստուական եկամտաբերության առումով կասկածելի այս ծրագրին հրաժարվեցին մասնակցել Եվրոպական գազի եւ կառավարման, մասնավորապես ֆրանսիական TOTAL-ը եւ ճարտարական StatOil-ը: BP-ի մասնակցությունը դադարեցված էր ֆառաֆալան այն շահերով, որոնք այս տարածաշրջանում ունեն անդրագազային այդ ընկերությանը սատարող ղեկավարները՝ Սեմ Բրիսանիան եւ ԱՄՆ-ը:

Բացի այդ, վերջինս կարողացավ ստիպել Ադրբեջանին այդ գործարհին մասնակցելու դիմաց ստանալ գազի արժեքի ավելի մեծ հնարավորություն քան առաջատարված էր նախնական դադարեցումը: TANAP-ի մյուս ակտիվները թուրքական ղեկավարները նվազեցնում են:

Ըստ շահ մասնագետների, գազի վաճառքով զբաղվող միջազգային ընկերությունների ցածր հետաքրքրությունը այս նախագծով բացատրվում է դրա կասկածելի բիզնես հեռանկարներով եւ այն շահերով, որոնք ստանում են Եվրոպական շահ TANAP-ի մոտ գործելուց հետո: Հիշեցնենք, որ 16 մլրդ խմ թողունակության այս խողովակաշարի գազի մի մասը, մոտ 6 մլրդ խմ, ստանվելու է Թուրքիայում, իսկ մնացածը հոսելու է դեպի Եվրոպա:

Նախատեսվում է, որ հետագայում TANAP-ի հզորությունները կկրկնապատկվեն մինչև 31 մլրդ խմ տարեկան, սակայն նույնիսկ այս հեռանկարը յայտնա չի դարձնում սլայլ ծրագրի կոմերցիոն կողմը, քանի որ կա կարծիք, որ ընդհանուր առմամբ 40 մլրդ դոլար արժողության այս գերթանկ նախագիծը առաջիկա 20 տարիների ընթացքում չի կարողանա հետքերել ներդրված գումարները: Ծրագրի ցածր շահերաբերությունն է դաժանող, որ Եվրոպական նվազագույն ընկերությունները մեծ հետաքրքրություն այս ծրագրի նկատմամբ չդրսելվորեցին:

Սա նշանակում է, որ ծախսի ամբողջ ծանրությունը ընկնում է ադրբեջանական կողմի վրա, որը նախքան գնելի անկումից ու սնեստուական կոլապսից հետո դեռ մինչև վերջ չի կարողացել կարգավորել իր սնեստուությունը եւ ծրագրի իրականացման համար ստիպված է մեծ դառնալուց: Բացի դրանից, մինչև օրս դառալ չէ նուսական կողմի գործողություններն ու վերաբերմունքը այս նախագծին:

Ադրբեջանական կողմը փորձում է «թափել» նախագծի հակառակական երանգները Ռուսաստանին առաջարկելով միանալ դրան եւ օգտագործել TANAP-ի հզորությունները նուսական գազը Եվրոպա հասցնելու համար: Սակայն ֆիչ հավանական է, որ նուսները կընդունեն այս առաջարկը, քանի որ կառուցում են իրենց գազատարը՝ «Թուրքական հոսք», հետապար լրացուցիչ հզորությունների կարիք չունեն:

Բացի այդ, կա նախ, որ TANAP-ի նախագծի շահագործումից հետո Ռուսաստանը ուղղակիորեն կնվազեցնի գազի գինը Իտալիայի համար, այդպիսով վերացնելով այս ծրագրով եկամուտ ստանալու որելիցե հեռանկար:

ԳԵՂԱՍ ԷՅՈՒՐՈՒՄՅԱՆ

Գյուղուրսի կառավարումը՝ առայժմ սարսիհասկ

ՀՀ գյուղատնտեսությունում անկումը շարունակվում է. այն երկրի տնտեսության վերաբերյալ դառնական հաղորդագրություններում վերջին տարիներին նվազող սովորական դարձած հաստատարում է, առանց որևէ ակնարկի, որ առաջիկայում վիճակը գոնե մասամբ կբարելավվի: Չէ՞ որ խոսքը Հայաստան երկրի հիմնախնդիրներից մեկին է վերաբերվում՝ ՀՀ դարձնալիս աղյուսակային ու դարձնալիս անվստահությանը:

Վիճակը որոշ դիտարկումների համաձայն առավել կխորանա ոլորտի դասաստիճանականությունը ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության վրա դնելու արդյունքում: Ընդամենն այն, որ գյուղատնտեսությունը ենթադրում է տնտեսական գործունեություն եւ խնդիր է համարվել այն տեսնել էկոնոմիկայի նախարարության կառուցվածքում, հարցի անգամ նվազագույն լուծման օգտին չի բխում: Առանց այն էլ երբեմնի ՀՀ գյուղատնտեսությունը անմիջական անգամ նվազագույն կադրեր շուրջ 900 գյուղական համայնքների հետ: Գյուղուրսի ղեկավար Բաղդասարյանը սկսվում ու ավարտվում էր մարզադատարանների գյուղատնտեսական վարչությունների հետ սահմանափակ կապի լայնացումը, ընդամենն ինչ-ինչ ծրագրեր մասնակց հասցնելու միջոցով: Արդյունքում ունենալ այս սխուր վիճակը, երբ ղեկավարներն առերեսությամբ հոգում է գյուղաբնակի կարիքները, վերջինս այն չի տեսնում ու չի զգում, կողմերից ամեն մեկն իր գնահատականն է սալիս եւ այսպետից սայլը տեղի չի բարձրանում: Խնդրեն ծանոթացե՛ք: ՀՀ գյուղատնտեսության ռազմավարա-

կան մի ծրագրի համաձայն, որը ժամանակին հաստատվել է ՀՀ կառավարության կողմից, 2015 թվականին երկրի հացահատիկային ոլորտում ցանհասարակությունները մոտ 1 կազմեին 185 հազար հեկտար, ակնկալվող բերքը՝ 530 հազար տոննա: Թե սրա որ մասն էր ցորենը կազմելու, որ մասը՝ գարին, վարսակը, աեռան, ոչ մի հիշատակում: Թե որ մարզերի որ համայնքներում էր իրականացվելու հիմնական մշակումը, որ գյուղատնտեսություններն էին օգտվելու ղեկավարում ոչ հարուստ բյուջեից սովորական հարյուր միլիոնավոր դրամներ կազմող օգնություններից, դարձյալ ոչ մի տվյալ համարում: Այն հույսը, թե մարզային գյուղվարչությունները կվերահսկեն գործընթացը, առ չհինչ դարձին այն, այդպես էլ դարձ չհարձակ ծախսերն արդարացիորեն արդյոք ստացված արդյունքները: Որ դրանք անգամ կհստվ չափ չիրականացվեցին, ցորենի բերքն անգամ 200 հազար տոննա չկազմեց, դա սխուր իրողություն է. երկիրը մնաց մերկությունների հարյուր հազարավոր տոննաների հույսին:

Վիճակը գրեթե նույնն է ընթացիկ օրվան: Ընթերցե՛ք թե ինչ են դասաստիճանում «Ազգ»-ում տպագրված հոդված-ախազանգերից մեկին ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությանից: «...Շնորհակալություն եմ հայտնում ձեր դիտարկումներին եւ առաջարկներին համար եւ հայտնում, որ ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությունում ներկայումս ընթանում են գյուղատնտեսական ոլորտի ծրագրերի մշակման

մշակումներ: Հավաստիացնում եմ, որ ձեր առաջարկն այդ մշակումների ժամանակ եւս կուսումնասիրվի մասնագետների կողմից»: Խոսքը լիարժեք անասնակերային բազայի ստեղծմանը գյուղուրսի անասնապահության ճյուղում գյուղացու աշխատանքն էլադրելու քարտեզի կենդանական ծագման սննդահումքի՝ կաթի ու մսի արտադրության ծավալների զգալի ավելացման մասին էր, որը մասնագիտական որակի օրջանակների դիտարկմանը առավելադրելու ՀՀ տարածաշրջանի կառավարման նախարարության սիրույթում է, ֆանդի ղեկավարն այս կառույցն է առավել սեր ու վարչարարության առումով կապված արդեն մեկն գյուղատնտեսությունների հետ, որոնք չգիտեն ինչ խոտերով են համայնքներ ծրագրի արդյունքում դարձել են մոտ 500 գյուղատնտեսություններ: Ստացվում է, որ սեմբ 2019 գյուղերից կազմված համայնքի գործերի ողջ դասաստիճանականությունն ընկնում է խոտերով անվան-

վող համայնքների վրա, որը ցան դեղերում այս ու այն կուսակցության կամ ազգակցական կապերի ներկայացուցիչն է, բուսաբուծությունից ու անասնապահությունից գրեթե անտեղյակ մեկը: Որ երկրում գյուղաբնակչության կազմակերպման առումով տեխնիկայի զգալի թակաս կա, որոշ դեղերում խոտեր բացակայություն, ղեկավարները սերմնաբուծարանների արդյունավետությունը չի հաստատում, գիտական կենսոնների փորձառատներում դարձադրելու անհրաժեշտ է, որ լուրջ խնդիրները կուսակցում ու լուծումներ չեն ստանում, դրանք կարծես չհինչ. ներմուծումները կան ու կան, աշխարհի չորս կողմերում դարձնելու արտադրություն ու ավելցուկ ինչ-ինչ ֆանդի, մեզանում էլ ներմուծողների թակաս չկա, կերտեկիսացնեն:

Իսկ ովքեր են ծրագրեր կազմող մասնագետները. նախորդ գյուղատնտեսության տեղակալներն ու վարչությունների ղեկավարները, ովքեր հիմա ՀՀ էկոնո-

միկայի նախարարության դաստիարակներ են կարգվել: Նախորդ տարիներին ցանկ իրենց կազմած ծրագրերը հերթական նախարարի դաստիարակները դուրս կառույցներից բերված դաստիարակներն էին որոշեցնողները: Այսպես կոչված հեղափոխություն ոլորտում մասնակցություն ստացվել, որի անգամ մեծուկները չեն ուղղված, ֆանդի 30-ամյա ժամանակահատվածում ոչ մի գյուղատնտեսարարներին չի մասնակցվել: Հիմա ոլորտի ղեկավարումը վստահվել է 2003 թվականին ՀՀ կառավարության հաստատած «ՀՀ աղյուսակային հարթահարման ռազմավարական ծրագրի» աշխատանքային խմբի ղեկավար, ՀՀ ֆինանսների ու էկոնոմիկայի միացյալ նախարարության նախարարի տեղակալին, որը ներկայիս ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարն է: Թե ինչ արդյունք ստացվեց հիշյալ ծրագրից, հանրահայտ է. ներկում են ինչ դասա-հի, որտեղից ինչ ստացվի:

Օրեր առաջ անհանգստացնող մի լրատվության ծանոթացա: 2018 թվականի առնաճաճից ընդհատված կիրառման գիտն արտադրողից 4-5 ռուբլու սահմաններում էր, ՀՀ արժույթով՝ 35-40 դրամ: Այս օրերին խոսվում է 8-9 ռուբլու մասին, ասել է թե՛ 60-70 դրամի: Հետևանքներն իմենց գուցե կլինի: Այնպես որ՝ թե ուր է գնում կրիայից էլ դանդաղ շարժվող ՀՀ գյուղուրսը, դժվար է ասել, ֆանդի այն կառավարողների գործողություններն առավել ֆանդի սարսիհասկ են, եթե այլ գնահատական չհնչեցվի:

Ասում են ժամանակն ու հողն ամեն ինչ կսանեն. իսկ մարդիկ:

Որք տղայի հիշողությունները Մարաշից Դասախոսություն Լեփսիուսհաուսում

«Հայոց ցեղասպանագիտությանը նվիրված հսկայական գրականության մեջ հասուկ դեր ունեն առանձին ակադեմիկոսները վերադարձների վկայությունները, որոնք մեկը մյուսից տարբեր լինելով, ունեն որակի նմանություններ՝ ճշգրտաբար ու սարսափ, բաժանում, տարագրություն եւ անորոշություն: Վերադարձներից ցածր ամուսնները գուցե ծանոթ են հրատարակված հասարակական շարժումներին, որոնք ցարդ անհայտ են մնացել», գրում է Մուրիել Միրաֆլայսթը Պոստալից, որտեղ գործող Լեփսիուսհաուսում ներկա է գնվել հիմնարկի աշխատակիցներից դոկտ. Հայկ Մարտիրոսյանի արխիվային նյութերի վրա հիմնված դասախոսությանը՝ նվիրված Օսմանյան կայսրությունում ծնված, հետագայում Ֆրանսիայում եւ Գերմանիայում ապաստանած որք տղայի՝ Հենրիխ Մելիսոնյանի:

Մելիսոնյանը ծնվել է 1901-ին եւ ընդունվել Մարաշում գործող գերմանական «Hilfsbund für Christliches Liebeswerk im Orient» (DHCLFO) նրա սամասոյց որբանոցը, որտեղ նույն Պոստալ Շաֆերի առաջարկով նրան այդ անուն-ազգանունով կնիվ է բողոքական հոգեւորական Ռիչարդ Բրուննեմանը: Գերմանիայում աղյուսակային ծնողների նվիրատվությունների շնորհիվ Հայկը այդ որբանոցում է մնացել մինչեւ կառավարության որոշման համաձայն, այլ որբերի հետ, ուղարկվել է աշխատելու Բադենի երկաթգծի շինարարության վրա, որտեղ հիվանդացել է դոկտորոցով (մալարիա) եւ ետ ուղարկվել: Այդ կերպ նա թեւեւ կարողացել է վերադառնալ ցեղասպանու-

թյունը, սակայն 1918-ի վերջերին սկսվել է նրա ողիսականը, որը նրան տարել է Կիլիկիա, հետո Ադանա եւ այլ վայրեր: Բարեբախտաբար, որբանոցում ձեռք բերած լեզուների (գերմաներեն, թուրքերեն եւ անգլերեն) շնորհիվ նա ավելի լավ վիճակում է հայտնվել, ֆանդիներ եւ կարողացել է աշխատել որոշեցնողներին: 1920-ին Միջին Արեւելքի նրա ստեղծված ընկերության տեղափոխումը Ադանայից Կիլիկիա է ընկերակցել: Այնտեղ նա ամերիկյան ֆոլեթ է համարվել, մինչեւ դարձյալ տեղափոխվել հետ Տարսուս տեղափոխվելը: Տարսուսում նա սովորել է ամերիկյան Սթ. Պոլոս ֆոլեթում, բայց ֆաղափական իրադարձությունները ստիպել են նրան փախչել Չճյունիա: Երբ ճանապարհին թուրքերը նավը կանգնեցրել են եւ ուղեւորներին կարգադրել դուրս գալ, Հենրիխը հասկացել է, որ թուրքերը բոլորին ստանելու են եւ մի ֆանդի տեղափոխել հետ թափվել է եւ փրկվել:

Հետագայում նա իր հուշերում գրելու էր. «Ես Բարձրային խոստացա, որ երախտադարձ կլինեմ եւ կծառայեմ նրան ամբողջ կյանքիս ընթացքում, եթե ազատվեմ այդ մահացու վտանգից»: Չճյունիայում նա շարունակել է ուսումը տեղի ամերիկյան ֆոլեթում եւ 1922-ին ընդունվել հոգեւոր ծառայության բողոքական եկեղեցում:

Պոստալ Հայկ Մարտիրոսյանը Լեփսիուսհաուսում

Սեղաններին, երբ սկսվել են կոտորածները, այլոց հետ նրան էլ են ձերբակալել եւ բանտարկել: 1923-ի մայիսին, Լոզանի դաշնագրի դրոյթներով ազատ է արձակվել եւ մեկնել նախ Հունաստան, ապա Ֆրանսիա, Անգլիա եւ Կանադա, որտեղ բնակության իրավունք չստանալով վերադարձել է Ֆրանսիա: 1927-ին իր հոգեւոր ծնողների միջամտությամբ հաստատվել է Գերմանիայում եւ որոշ ժամանակ ուսանելուց հետո դարձել սարկա-

վազ, բայց նրան չի թույլատրվել աշխատել որոշեցնող դաստիարակ: Տարբեր ֆաղափներում սկսել է համազորակցել YMCA կազմակերպության հետ: 1930-ականներին որոշել է հուշերն ու փորձառատները հանձնել թղթին: Սեկը մյուսի ետեւից հրատարակել է «Անցյալ, բայց չմոռացված: Հայ որբի հիշողությունները եւ միսիոներական կայանը Մարաշում», «Վսանգավոր ֆարսիներով», «Լույս՝ մթությունից հետո» եւ «Ընդհանրությունը հայ ֆրիսոնայի հետ» գրքերը, որոնցում իր թափառաբանական կյանքն ու որբանոցային առօրյան է թակարկել, իսկ վերջին գրքում՝ փորձել հայերին ներկայացնել գերմանացիներին:

«Մանրամասնություններով հարուստ նրա ակադեմիկոսական վկայությունները այսօր էլ չափազանց կարեւոր են մեզ համար: Հարյուր հազարավոր որբեր ստանվեցին, առեւտրագրվեցին կամ անհետ կորան: Մելիսոնյանի օրհանկը ցույց է տալիս, թե ինչքան ջանք մարդ մեզ է գործադրի, ինչքան հուսախաբություններ հարթահարի եւ ինչքան անսասան դաշնակցի, որոշեցնող կարողանա ողջ մնալ եւ հարատեւել», նշել է իր եզրափակման խոսքում դոկտ. Հայկ Մարտիրոսյանը:

Պոստալից՝ Ն. ՕՍՏՐՈՒՄԻԱՆԸ (The Arm. Mirror-Spectator)

ՆԱԻՐ ՅԱՆ

Մեր ամբողջ հասարակությունն ուսուցչի ստեղծագործություն է կամ դասասուի արտադրանք: Ընդ որում՝ մայրենի լեզվի ուսուցչի կամ դասասուի: Երբ մարդն իմեն իր հետ մեծակ է մնում ու ինքավերլուծության ենթարկվում, հանգում է մի դարձ ու բնական ճանաչողության՝ իր կյանքում եղել է այն մեկը, որը խոր հետք է թողել իր վրա: Եթե մարդը վերջնապես ուսուցչի կամ իրենից ու իր արժանի կյանքից, մտնում ենք մտածելու, ինչու է այդ մեկն ուսուցչին: Կարելի է՝ այդ մեկն իրեն դրոշմում է հանդիպել, բուհում, թե կյանքի ինչ-որ դրոշմով մեկ այլ տեղ, նրան անվանում է ՈւՍՈՒՑԻԳ: Այս բառի, հասկացության խորությունն իմաստավորում է մեր արժանի կյանքը, մեր արժանի որակը, մեր տեսակը, նկարագիրն ու հոգեկերտվածքը: Մեկ բառով՝ մեր «ես»-ը:

Եկեք յուրաքանչյուրս հիշենք մեր դրոշմը, ուսուցիչներին ու հասկալի մայրենի լեզվի ու գրականության ուսուցչին: Հիշեցի՞մ, ձեր հուշերում վերակենդանացի՞ք նրա կերպարը: Հիմա հաջորդ հարցերը. դուք ձեր մայրենի լեզվով գրեք կարդում եք, Սահյան, Չարենց, Թումանյան, Թեմյան, Վարուժան, Շահնուր գիտե՞ք, երբ լսում եք Վահրան Փափազյանի արտասանած «Իջե՛մ, իջե՛մ, երազները», սիրներդ թրթռում է, երբ Կոմիտասի «Հով արեմ» եք լսում, լացներդ գալիս է, երբ Հայոց ցեղասպանության հուշահամալիրի անմար կրակի առջև ծաղիկ եք խոնարհում, ձեր մտքում աղոթքն ու ցասումն իրա՞ր են խառնվում: Եթե այո, ուրեմն դուք մայրենի լեզվի եւ գրականության ուսուցիչ եք ունեցել, իսկ եթե ոչ, ուրեմն նա դասասու է եղել: Որքան էլ ասենք՝ ժամանակները փոխվում են, օտար լեզուներն ու նոր տեխնոլոգիաները կույ են սալիս մայրենին էլ, հայրենին էլ, սո՛ւս է: Եթե մայրենին ու հայրենին ձեր մտքում, հոգում, երանքում մեջ, մտնում արմատներ են գցել, ձեզ հետ մի մարմին ու մի հոգի դարձել, ուրեմն դուք առանց նրանց արդե՛ր չեք կարող: Այս արժեքների սերմերն ուսուցիչն է գցում մեր հոգում, հետ ջրում է, խմամում, որ ծիլեր սան, արմատները հզորանան, իմեն էլ տեսնում է, հավաստանում, որ ծառը դրոշմներ է սալիս, հետ միայն հանգիստ խղճով իր առաքելությունն ավարտված է համարում: Աշխարհում ոչ մի մասնագիտություն, անգամ բժշկությունը առաքելություն չէ, բացի ուսուցչի կոչումից: Ուսուցչի եւ առաքելի արժեքային կաղն անգամ «Աստվածածնուն» է առկա: Ուսուցիչ լինելն առաքելություն է, որովհետեւ ուսուցչի կերպով մարդը կարող է աշխարհի փրկել ու աշխարհ կործանել:

Օրովհետեւ դժգոհում ենք համասարած անգրագիտությունից, դժգոհողն էլ է իր դժգոհությունն անգրագիտության ու արտասանության: Հետո դժգոհողի դեմ դժգոհողն էլ իր հերթին է անգրագիտ դժգոհում: Բայց դարարդոսն այն է, որ ոչ ոք իր անգրագիտությունը չի նկատում, ու անգրագիտությունը դառնում է մարմնաշոգ: Իսկ անգրագիտին ֆունդամենտալ առաջինն ո՛ւմ են հիշում. նրա հայոց լեզվի ուսուցչին: Հակառակն էլ է լինում, երբ հարուստ բառապաշարով հագեցած խոսք ենք լսում, դարձյալ հիշում ենք խոսողի հայոց լեզվի ուսուցչին՝ նրան օրհնելով:

Հիմա թուրքական մտել-ընկել ենք երկար անունով մայրաքաղաքային մայրաքաղաքի հետեւից. ո՞նց թե, ուսուցիչը դեմ է ֆունդամենտալ, որ դարձնե՞ր դասասու է, թե ուսուցիչ: Պարոն մայրաքաղաք, ուրեմն ուսուցիչներն զիջելիները, մասնագիտական որակը կասկածի տակ ենք առնում: 3 հաս 8 միավորով մանկավարժական համալսարան ու ԵՊՀ ընդունված դիմորդը 4 սարի դասի է գնում-գալիս, դասախոսությունները գրի է առնում, կուրսայինն ու ռեֆերատի

փող է սալիս՝ չհաճված սարեկան կեն միլիոն ուսման վարձը, ֆունդամենտից առաջ աղոթում է Բարձրալին, որ 3 հարցն իր սկորած 10 հարցերից ընկնի, ոչ թե չսովորած 99-ից, վերջում երանելի դիմորդն ստանում է, դիմորդի հետ էլ ասի մեկը՝ բուհը մի կերպ ավարտելու կարողությունը ոսկե մասանի կամ ականջող: Եվ մեր հասարակության բարեբեր համայնքում են եւս մի դասասուով:

Դիմորդն ստանալիս ժողովրդի դասասուն երանությամբ է հիշում իր անգրագիտության անգրագիտության վրա աչք փակած դասախոսներին, իսկ մի կերպ «բավարար» մասնակածների անունն անգամ հիշել չի ուզում: Ու սասանայակներ բարունակ մեր դրոշմները բավարարվել են «բավարար» ստացած դասասուններով: Ավելի ճիշտ՝ մենք ենք բավարարվել, լռել ու համակերպվել:

Հայոց լեզու, հայ գրականություն, հայոց դասնություն դասավանդող դասախոսները դժգոհության հերթական ալիքն են բարձրացրել՝ ինչպե՞ս կարելի է համարուժել, որ ոչ մասնագիտական բուհերում հայագիտական առարկաներ չուսու-

սարի դրոշմ են գնում: Ցավով, բայց երբ համակերպվել են բուհը «բավարարով» ավարտած դասասուն ունենալու իրողության հետ, որովհետեւ ո՛ւմ դեմ դայբարեն, ֆանիսի՞ դեմ դայբարեն, նրանք մի ամբողջ բանակ են, հրսակախոսներ: Երկար անունով մայրաքաղաքային նորից են դիմում. ծնողների քաջանում հարցում անց կացրեք ու կհամոզվեք, որ եթե ֆինանսական եկամուտները բավարարեն, ոչ մի ծնող իր երեխային համակերպական դրոշմ չէր սանի:

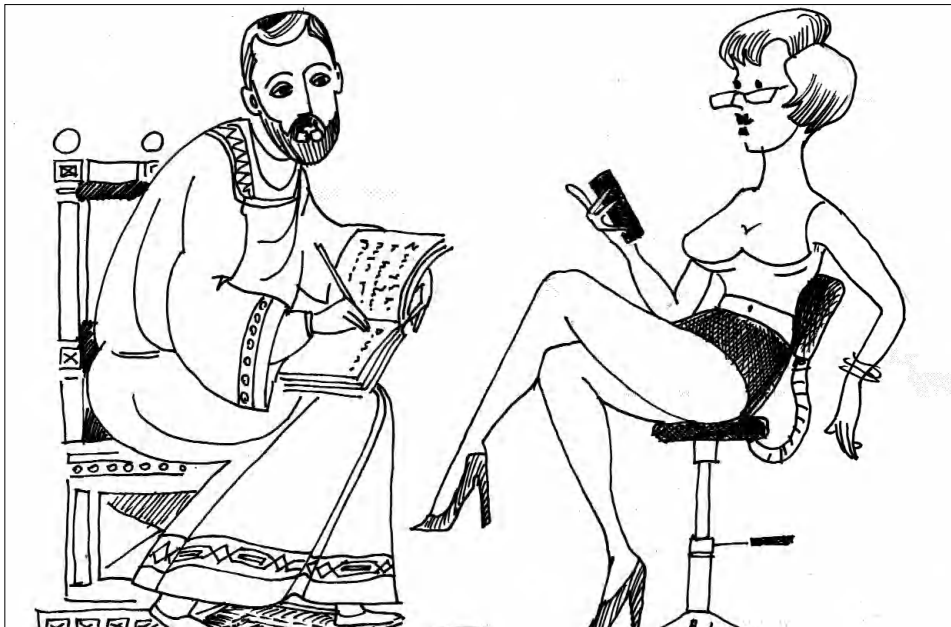
Այսօրվա հայրերն ու մայրերն իրենց հազար մասի են բաժանում, որ երեխան գրագետ, բարեկիրթ, զարգացած մարդ մեծանա: Եթե հոյսները միայն դրոշմի վրա դնեն, կնշանակի հարազատ երեխայի աղաքան անտեսում են: Բայց չէ՞ր այդ նույն ծնողի հարկերից է դասասուն վարձարվում: Ռ՛վ դեմ է դասասխան սա նրա քաղաքական, բովանդակությունից զուրկ դասերի ու երեխային խեղաթյուրված մարդու վերածելու համար:

Դրոշմում հայոց լեզվի եւ հայ գրականության երջանկահիշատակ իմ ուսուցչուհին՝ Տիրուհի Գեորգյանն է իմ

րին հաղորդակից դարձնելը, կիրք ու գրագետ մարդ դասախոսակերը հարգանք է նախառաջ նրա՝ անձի նկատմամբ, եւ դա իմենից դայբարի ձեւ է՝ ընդդեմ դասասուի, խեղված դասագրքի ու անորակ կրթական համակարգի:

Երիտասարդ դասակցականները երկար անունով մայրաքաղաքային մայրաքաղաքի հրաժարականն են դաժանում, բողոքում են, թե նա կործանում է մեր ազգային արժեքները, հայագիտության հիմներն է ֆանդում: Հայագիտության ո՞ր հիմներն է ֆանդում, վաղուց ֆանդվա՞ծը: Կրթության եւ գիտության մայրաքաղաքի ժառանգականն առնվազն չորս անգամ դասակցական է զբաղեցրել: Ծաղկել, բարգավաճել է հայագիտությունը, թե՞ դասագրքերն ու դասասուններն են որակալից փայլել: Արեւմտահայերենը կորցրել ենք, սիրելիներս, հիմա էլ մեր բարբառներն ենք կորցնում, ֆանի որ դրանք կորցնելը մարգերից Երեւան են տեղափոխվում կամ երկիրը լիւն են: Հայագիտության այս հիմները, որ սրբորեն դեմ է դաժանողներին, արդեն ֆանդվել են ու վաղուց... Մտածել սովորեցրեք երեխային, երե-

Ուսուցիչ եւ դասասու

ցանկեն: Ուզում են նրանց հարցնել. դուք ձեզ հարգո՞ւմ եք, հարգելի դասախոսներ, երբ, ասենք, կիրառական մաթեմատիկայի ֆակուլտետում ձեր դասերին ուսանողները կան չեն մտնում, կան բացակա չստանալու համար են նստում: Նրանք դրոշմում 12 սարի հայագիտական առարկաներից անգամ նվազագույն զիջելի չեն ստանում, բայց ֆարեգի վրա Հայաստանի ու Արցախի տեղը չզիջեն, չզիջեն, թե արցախյան դաժանագրքեր եք է սկսվել, զինադադարը եք է եղել, մեր հերոս ազատամարտիկների անունները չզիջեն: Երկար անունով մայրաքաղաքային մայրաքաղաքի հետ հանդիպած դասախոսներին, որոնք հայոց լեզվի ավարտական ֆունդամենտի «Շեմարանն» են կազմել, ուզում են հարցնել. «Հարգելիներս, դուք հասուկ ծրագիր ու ֆաղափականությունն եք իրականացնում, որ մեր երեխաներն ասեն մայրենին ու հայ գրականությունը: Առանց այդ էլ իրենց կյանքի լավագույն 12 սարիները նրանք ուղղակի ստանում են դրոշմում. ո՞չ դասագրքերն են բանի դեմ, ոչ կրթական համակարգը, ոչ էլ (թող մերեն ինձ կոչումով ու առաքելությամբ հասուկենս ուսուցիչները) դասասունները»:

Երկար անունով մայրաքաղաքային են դիմում. ուսումնասիրություններ անցկացրեք, հետազոտեք ու կհամոզվեք, որ բարձր առաջադիմությամբ, խելացի, գրագետ աշակերտներն ու ուսանողներն այդպիսին են ոչ թե դրոշմների եւ դասասունների, այլ նրանց ընթացիկների, ծնողների ժողովով: Այսօրվա հայրերն ու մայրերը ոչինչ չեն խնայում իրենց երեխայի համար, անգամ կրկնուսույցին են վճարում, որ դրոշմի բացը լրացնեն, երեխայի հետ դաս են սովորում, բացառում են, ուղղություն ցույց սալիս, նրա հետ 12

ույթների խորքերը նայել սովորեցրեք: Խոսել սովորեցրեք, խոսել՝ առանց դաժանի, կեղծ բառերի, թող երեխան աշունը նկարագրի ոչ թե գրքային բառերով, որոնց իմեն էլ չի հավասում, այլ իր զգացածով՝ դարձ, անմիջական: Զիջելի սկզբ երեխային բացատրել՝ ինչու է չի սիրում Սիլվա Կապույտիկյանի «Խոսք իմ որդուն» բանաստեղծությունը: Իսկ միգրացիոն միջ բանաստեղծությանն անցնելը նրան դեմ է դասնել, թե Կապույտիկյանն ինչու է գրել այն, ում է ուղղել, ինչպիսի՞ ժամանակներ էին, երբ նա գրեց այդ բանաստեղծությունը: Չե՞ր դասնի, չե՞ր ասի, «բավարարով» դասասուններ, որովհետեւ իմենեղ էլ չզիջեք: Չզիջեք, չե՞ր էլ ուզում իմանալ: Ձեր խնդիրը 45 րոպե նստանելն է, խեղադամահ անել-դեն օդը:

ԵՊՀ-ի բանասիրական ֆակուլտետի առաջին կուրսում էինք. սեղանների սկզբներին դրոշմաբեր Սերգեյ Գալստյանը մեր 100 հոգանոց կուրսին թելադրություն սվեց: Հասուկ կազմված տեսու էր, որն ընդգրկում էր հայերենի գրեթե բոլոր ուղղագրական բառերն ու կետադրական կանոնները: Մեր կուրսում 98 սխալ անող ուսանող կար, բայց մինչեւ 50 սխալ էին արել: Նրանց առաջին սասնայակին դրոշմաբեր ուսուցիչն էր, ուսուցիչն էր աշխատել: «Լավ նայեք նրանց, հիշեք այս դեմքերը: Նրանք ուսուցիչ են աշխատելու: Որ դրոշմում տեսնեք նրանց, ձեր երեխային հանեք այդ դրոշմից, փախցրեք-սարեք»:

Երջանկահիշատակ դրոշմաբեր չեք սխալվում. մեծ մասը հետո դրոշմ մտավ:

Հայկական թեմաները մոսկովյան գիտաժողովում

Նոյեմբերի 12-ին Մոսկվայի Աստվածաբանական ակադեմիայում անցկացվեց «Արեւելի ֆրիսոնեական ժառանգությունն ուսումնասիրելու հրատարակիչ հիմնախնդիրները» երրորդ միջազգային գիտաժողովը: Գիտաժողովը կազմակերպվել է Մոսկվայի աստվածաբանական ակադեմիայի արևելագիտության կաթինեցի կողմից: Հայաստանից գիտաժողովին մասնակցել են դասնական գիտությունների թեկնածուներ **Էլյա Սարիբեկյանը** (Մաշոցի անվան հին ձեռագրերի ինստիտուտ Մաշենադարան)՝ «Հորի գրի դասնաբանները և հայերեն մեկնությունները» թեմայով եւ **Ալեխան Գրիգորյանը** («Շիրակացու ձեմարան» Միջազգային գիտակրթական համալիր) «Եվագրիոս Պոնացիի հայ մատենագրության մեջ» զեկուցումներով: Հայկական թեմայով կարգացվել է նաեւ **Աննա Ռոզոժինայի** (Մոսկվայի սնտագիտական բարձրագույն դրոշմի ազգային հետազոտական համալսարան) «Անեծ կամ աղոթք. մոգությունը միջնադարյան հայկական ավանդություն» զեկուցումը: **Ա. Բ.**

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՂԱՐԲԵՆՅԱՆ

Անվասնության հարցերով փորձագետ

Աճխարհը ցնցվեց եւ մինչեւ այժմ սարբեր ֆաղափական հարթակներում, օդերափոխակազմակերպող խորհրդակցություններում ֆննարկվում է ս. ք. սեղանների 14-ին, առավոտ կանոնի Սաուդյան Արաբիայի «Սաուդի Արամֆո» նավթարդյունահանող ընկերության վրա իրականացված հարձակումը: Հարձակումն իրականացրեցին 10 անօդաչու թռչող սարբեր (դրոններ), որոնք ահռելի վնաս հասցրին համաշխարհային նավթի բիզնեսին, չնայած որոշ տեսություններ դրանից ահազան եկամուտ ունեցան: Բայց այս հոդվածը նվիրված է այդ սնտսական դիվերսիաներին, այլ դրոններին:

Չափանի ծառայությունների աշխարհից Անօդաչու թռչող սարբերի վստիզը

Այսօր Մերձավոր Արևելքում, սարբեր «թեժ կետերում» հաճախ են օգտագործվում դրոնները, ինչպես հետախուզական, այնպես էլ դիվերսիոն նպատակներով: Շատերն հետաքրքիր են, թե ինչու Սաուդյան Արաբիայում չեն ընդունվել «Patriot» ամերիկյան զենիթա-հրթիռային համալիրները չկարողացան դաշտային

թերի թռչող սարբեր, կասեմանի դրանց կոորդինացնելը, կփոխանցի դրանք հիմնական սերվերին, որը կսկսի հետեւել սարբի թռչելի ուղիքայինը: «Ուսացող համակարգի» հաջորդ ֆայլը այն կլինի, որ հասուկ ծրագրեր կարգելափակի անօդաչու թռչող սարբի կադր կառավարման վահանակների կենտրոնի հետ: Այս փուլից

հետք, դրոնը կամ անմիջապես վայրէջք է կատարում, կամ վերադառնում է թռչելի մեկնակետ: Նման համալիրը կարծես 100.000-ից մինչև 1 միլիոն ԱՄՆ դոլար, իհարկե կախված համադասարանի դրոնի մոդելից: Յուրաքանչյուր թույն, եթե հայտնի է նրա բաղադրությունը, վաղ թե ուշ կունենան իր հակաթույնը: Յուրաքանչյուր հրթիռի, ինֆրաթիռի կամ ստրառազինության դեմ կարելի է ստեղծել հակազդող, որսացող, արգելափակող, այն ոչնչացնող զինամասեր, մինչև որ սկզբնականը նորից կարգիլանա՞ցվի, կնորացվի, կփոփոխվի, եւ այդպես շարունակ:

Բորսնիկովը նշեց նաեւ, որ դրոնների հոծ եւ համախմբված հարձակումները ռազմական եւ ֆաղափական թիրախների վրա դարձել են հայտնի երևույթ: Հաճախակի են դարձել նաեւ դրոնների օգտագործումը զինամթերքի անդրահամայնի շեղափոխումների, սարբեր ծայրահեղական մարտական խմբերի համար: Նշվեց նաեւ, որ ահաբեկիչները փորձում են ձեռք բերել արբանյակային կադրի եւ գեոլոկացիայի միջոցներ:

Ծանոթագրություն: Առաջին անօդաչու թռչող սարբը մշակվել է 1933 թ. Մեծ Բրիտանիայի ինժեներների կողմից: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից առաջ այդ հարցով սկսեցին զբաղվել նաեւ Գերմանիան եւ ԱՄՆ-ը:

Վերոհիշյալ խորհրդակցության ընթացքում եւ ընդհանրապես հայտնի է դարձել, որ աշխարհի բոլոր լուրջ հետախուզություններն այժմ աշխատում են դարձել, թե ովքեր են դրոնները դաստիարակում կամ սրամարդուն ահաբեկիչներին: Ակնհայտ է, որ դրանք սովորական գործարարներ կամ առեւտրականներ չեն, դրանք անձինք են, որոնք կադրված են հասուկ ծառայությունների, ռազմա-արդյունաբերական համալիրների հետ: Մի բան փաստացի հայտնի է բոլորին. դրոնների կադրային սարբերակները մշակվում են իսրայելում եւ ԱՄՆ-ում: Պատահական չէ, որ Արբեջանը այդ ոլորտում ուղղակի բարեկամացել է Իսրայելի «Aeronautics Defense Sys-

tems LTD» ընկերության հետ: Մենք դրա հետ առեւտրվել ենք 2016 թ.-ի արդիյան դաշտագրի ժամանակ: Վերջին 8 ամիսների ընթացքում հայկական կողմը 20-ից ավելի ադրբեջանական անօդաչու թռչող սարբեր է խոցել, սակայն Արբեջանի համար դրոնների նոր խմբաձևակներ ձեռք բերելը խնդիր չէ: Վաս չէր լինի, եթե մենք էլ բարեկամային մեծան ուրեւ ընկերության հետ:

Իսկ մինչ այդ, ռուսական ռազմա-արդյունաբերական համալիրն արդեն ավարտում է դրոնների դեմ դաշտային նոր համակարգերի մշակումը: Այդ մասին արդեն հայտարարել է «Kaspersky Antidrone» ռուսական ծրագրի ղեկավար Վլադիմիր Տուրովը: Ծրագիրն մի համալիր է, որն ընդունակ է կանխարգելել անօդաչու թռչող սարբերի ներխուժումը դաշտային սարածիններ, արդյունաբերական, ռազմական օբյեկտներ, զանգվածային միջոցառումների վայրեր: «Kaspersky Antidrone» համակարգը կհայտնա-

բերի թռչող սարբեր, կասեմանի դրանց կոորդինացնելը, կփոխանցի դրանք հիմնական սերվերին, որը կսկսի հետեւել սարբի թռչելի ուղիքայինը: «Ուսացող համակարգի» հաջորդ ֆայլը այն կլինի, որ հասուկ ծրագրեր կարգելափակի անօդաչու թռչող սարբի կադր կառավարման վահանակների կենտրոնի հետ: Այս փուլից

հետք, դրոնը կամ անմիջապես վայրէջք է կատարում, կամ վերադառնում է թռչելի մեկնակետ: Նման համալիրը կարծես 100.000-ից մինչև 1 միլիոն ԱՄՆ դոլար, իհարկե կախված համադասարանի դրոնի մոդելից: Յուրաքանչյուր թույն, եթե հայտնի է նրա բաղադրությունը, վաղ թե ուշ կունենան իր հակաթույնը: Յուրաքանչյուր հրթիռի, ինֆրաթիռի կամ ստրառազինության դեմ կարելի է ստեղծել հակազդող, որսացող, արգելափակող, այն ոչնչացնող զինամասեր, մինչև որ սկզբնականը նորից կարգիլանա՞ցվի, կնորացվի, կփոփոխվի, եւ այդպես շարունակ:

Սիւստեղ է, որ աշխի են ընկնում արհեստավարժ հետախուզությունները եւ հասկապես դրանց գիտա-սեխնիկական մասնաճյուղերն ու ստորաբաժանումները: Այստեղ են, որ թիրախավորվում են ղեկավարները եւ նրանց գիտնականները, ռազմա-արդյունաբերական համալիրները ու դրանց հասուկ փորձագիտական, գիտահետազոտական լաբորատորիաները: Դա դժվար, վստիգավոր, ծախսասար, բայց արդյունավետ աշխատանք է: Սակայն մինչև այդ «թիրախներին» հասնելը դեռ ղեկ է «ժողանցել» շեղական հակահետախուզության ստեղծած դասնեւերն ու արգելները: Եթե մեզ չի հաջողվում «բարեկամանալ» Իսրայելի դրոնների հետ, զուցե բարեկամանալն ռուսական «Անիդրոն» հետ: Վլիմիր՝ նման բան: Ժամանակը ցույց կտա...

Օգուռցովկա

Տարիներ առաջ, երբ Գազորոնը դեռ այնքան հզոր չէր, որ Եվրոպային զազ սար, Ուկրաինայի Խերսոնի մարզի Ջմեյովկա ֆաղափին մերձ գյուղերից մեկում ադրոն էր մուծվել Ալեքսեյ Պետրովիչ Պետրենկոն: Մի առավոտ, երբ Պետրովիչը հողամասում վարում էր հավաքում, ի դեպ այդ օրջաններում լավ վարում էր լինում, հանկարծ նկատվեց երկու տղամարդու, որոնք տեղացի չեն լինում: Պետրովիչը սկսում է կասկածանով մայել նորեկներին եւ զուգահեռաբար վարում հավաքել: Ի վերջո նորեկներից մեկն իր հերթին նկատվեց է իրենց նայող Պետրովիչին եւ մոտենում է: Հեյ, մուծիկ,-ասում է նա,-դու այս գյուղից ես: Այստեղ եմ ծնվել, այստեղ մեծացել ու շուտով կմեռնեմ,-դաստիարակում է Պետրովիչը: Շատ լավ է,-ասում են անծանոթները,-մենք էլ հենց քեզ էինք փնտրում, կարո՞ղ եմ գրուցել: Պետրովիչը մի անգամ եւս ուշադիր նայում է երկու անծանոթներին, ադրոն դեմքին թեթեւ ժղիտ սալով ասում. «Գնանք տուն, լավ օդի ունեն, վարումներն էլ թարմ են»: Տղամարդիկ գնում են տուն, եւ Պետրովիչը դարձում է, որ անծանոթները գյուղ են եկել հասուկ առաքելությանը: Բանն այն է, որ նրանք Կիևի կենտրոնում 54 հարկանի գրասենյակ ունեն, որը զբաղվում է Ուկրաինայի ծայրամասերի գազի ֆիկացմամբ եւ ահա եկել են Ջմեյովկայի օրջան, որդեսգի գազ սան: Լսելով գազի անունը՝ Պետրովիչը անմիջապես հուզվում է, ֆանի որ վերջին անգամ իր տանը գազը վառվել էր դեռ Սովետի ժամանակ, երբ եղանակահիշատակ կիրը ղյուրե դաստատեց՝ սալով ու վերջին անգամ: Բայց հուզմունքներն արագ հաջորդում է ռեպրոդուկցիոն եւ Պետրովիչը հետաքրքիր է անծանոթներից, թե ի՞նչ է ղեկ, որդեսգի գազը միացնեն: Անծանոթներն էլ մի-մի վարում ուսելով, ասում են, որ դրա համար անհրաժեշտ է գյուղի հավաք, որդեսգի իրենք ցուցակագրեն բոլոր ցանկացողներին են արմեն սնից զանձելով 300 դոլար, գազը միացնեն: Պետրովիչը արագ կազմակերպում է գյուղի հավաքը, բնակիչների մեծ մասն ուզում է, որ գազ ունենա, մարդիկ ցուցակագրվում են, ընդհանուր առմամբ ողջ գյուղից հավաքվում է շուրջ 7-8 հազար դոլար՝ ներառյալ խողովակի գինը, եւ մեկ շաբաթից Ջմեյովկայի օրջանի վարումը կհայտնի գյուղը գազ է ստանում: Ողջ օրը մուծիկները խմում են, կանայք՝ ոչ ղակաս, եւ ոչ ոք չի նկատում, որ գազաբեր անծանոթները հենց նույն օրը հեռանում են գյուղից: Նկատվում են, երբ 2 օր անց առավոտյան փորձում են վառել գազը ու չի միանում: Ամբողջ գյուղն իրար է անցնում, դու է՛լ չունես, հարցնում են իրար, մինչև հասկանում են, որ գազ չկա առհասարակ: Հենց Պետրովիչն էլ առաջինն է հասկանում, թե ինչ է ղեկ անել: Եկեք,-ասում է,-գնանք գազի խողովակի հետեւից, տեսնենք, թե որտեղից է սկսվում, զուցե վառվի է եղել: Բոլորը հետեւում են Պետրովիչին եւ հասնում խողովակի սկսվելու տեղը: Պարզվում է խողովակը գյուղից փոքր ինչ հեռու մտնում է գետնի սակ: Ջահելներն արագ փորում են եւ...բոլոր տղամարդիկ հանում են գլխարկներն ու գետնին նետում, մի ֆանիս անգամ նզովում են Պետրովիչին՝ նման փորձանք գյուղի վրա բերելու համար: Պարզվում է բոլորը գազ էին ստանում մեկ բալոնից, որը թաղվել է հողի սակ ու խողովակով միացվել ողջ գյուղին: Անծանոթներն իրականում խարդախներ էին ու կլորիկ գունարի դիմաց խաբել էին. մարդկանց՝ մշակական գազով ադրոնները փոխարեն բալոնից էին սկսել, որն էլ միայն մեկ օր էր բավականացրել:

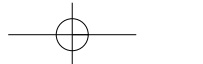
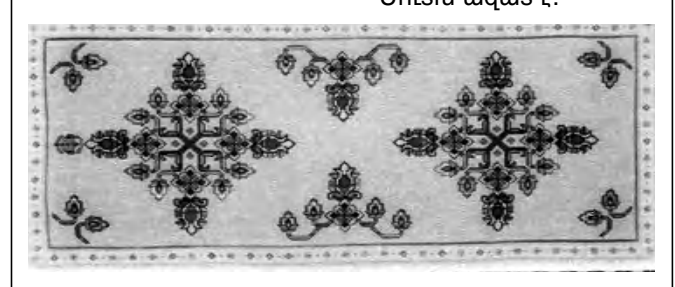
ՆՈՎԻԿ ԱՅԵՅԱՆ

Ճուլցահանդես

«Հայկական ասեղնագործության զանձերը. անցյալը ներկա է» Այս վերնագրի ներքո նոյեմբերի 26-ին, ժամը 13:00-ին, Հովհաննես Շարաբեյանի անվան ժողտեղծագործության կենտրոնի ցուցահանդեսում (Երևան, Արվյան 64) կներկայացվեն հայկական ասեղնագործության սարբեր դորոններ ներկայացնող գործեր: Ցուցահանդեսի կազմակերպիչ-հովանավորներն են Անահիտ եւ Անժելա Աբգարյանները:

Մուսն ազա է:

Ազգայնականություն

Թիվ 44(455)
22 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
2019

ԲԱՆՏԻԱՐ ՀՈՎԱԿԻՄՅԱԼ

Թատերադասի դասնախոս

Լեւոն Շանթ-150

«Հին ասպածների» թարգմանություններն ու բնագրություններն օտար լեզուներով

Լեւոն Շանթի «Հին ասպածներ» դրաման եզակի սեղ է գրավում ոչ միայն հեղինակի դրամատուրգիական ժառանգության մեջ, այլև ողջ հայ գրականության մասնության մեջ: Նրա գրական գործունեության մեջ չափաձեռնի ու արձակի հետեւել է դրաման, որը, մեր կարծիքով, ավելի է բարձրացրել Շանթի հեղինակությունը:

«Հին ասպածները» Շանթը գրել է 1909-ի հունվարին, Երեւանում: Դա եղել է նրա գրած չորրորդ դրաման՝ «Եսի մարդը», «Ուրիշին համար», «Ճամբուն վրա» դրամաներից հետո: Հետագա տարիներին վերամշակելով, «Հին ասպածները» տպագրել է Կ. Պոլսում (1912) եւ Թիֆլիսում (1913):

«Հին ասպածների» նյութը մեզմիջ հազար տարի առաջ Սեանի մեմասանի վանականների ու աշխարհիկ մարդկանց հետ շփումների եւ փոխհարաբերությունների, անցյալ ու ներկա սիրո մասնությունների հյուսվածք է, սիմվոլիկ մասկերներով ու կենդանի գործող անձերով, մարդկային աղբյուրների վերահաստատում հայկական միջավայրում:

Պիեսի գլխավոր հերոսները՝ Վանահոր եւ երիտասարդ Արեղայի փոխհարաբերությունների մեջ սրված է վանի մռայլ ու միտոմանկ մայմաններին համակերպելու եւ այդպիսի վիճակի դեմ մարտնչելու գաղափարը: Վանահոր եւ Իսխանուհի Մարիամի անցյալ սիրո մասնությունը հակադրված է Արեղայի եւ Սեղայի միջեւ նոր ծնունդ առնող սիրո մասնությունը: այն արժիչ ուժն է, որով կենդանություն եւ արդիականության լիցք է ստանում դրաման:

Այստեղ չկան սուր բախումներ, մեմասանություններ, ամեն ինչ գնում է երկխոսության մայմաններում: Ինչպես ժամանակին նկատել է ֆունդամենտալ, դրաման սրի ու մտքի հավիտենական մայմանում հաղթող ու դարձվող չկա, հեղինակը ընթերցողի ու հանդիսատեսի դասին է հանձնել դրա մասախանդը:

Թեմայի ընթացքի ամուսնով Շանթը որոշ հետեւություն է արել ռուս բանաստեղծ Միխայիլ Լեոնովի «Մծիխ» դրամայից, որը դեռեւս 1892 թվականին թարգմանել է նա: Այստեղ նույնպես ռուսական է Վանահոր եւ Արեղայի հակամարտությունը աշխարհիկ կյանքի համար: «Մծիխ» թարգմանել է նաեւ Հովհաննես Թումանյանը, բայց մինչեւ այդ, իր գրական կյանքի արեւելյան 1890-ին գրել է «Մեծած օրեմ» դրամատիկական բնույթի գործը՝ նույն բովանդակությամբ, նույն երկու գործող անձով՝ Վանահոր եւ Արեղայի կերպարով:

Մինչեւ «Հին ասպածների» տպագրությունն ու բնագրությունը, այն արդեն գրվել ու զբաղեցրել է գրական-հասարակայնության միտքը: 1912-ին «Հին ասպածները» օտար լեզուներով թարգմանված ընկերության դրամաների մրցանակաբաշխության «Մարիամ Մակարյան» մրցանակը՝ ազգային դրամատուրգիայի կարգավիճակով: Դրան հաջորդել է դրամայի բնագրությունը, որն իրականացրել է դերասան եւ ռեժիսոր **Արմեն Արմենյանը** Թիֆլիսի Արիստակես ընկերության թատրոնում 1913-ի հունվարի 14-ին: Երեւոյք է հանդիսացել նաեւ դրամայի գեղարվեստական ձեւավորման աշխատանքը, որ կատարել են նաեւ Վանապուր նկարիչներ **Գեորգ Բաչինջաղյանը**, **Արակ Ֆեթվաճյանը** եւ **Եղիշե Թադեւոսյանը**:

Այդ նույն 1913 թվականից սկսվել է «Հին ասպածների» թարգմանությունների արտադրումը, ինչպես նաեւ բնական կյանքը նաեւ հայ թատրոնից դուրս: «Հին ասպածների» առաջին թարգմանիչը ռուսերեն, եղել է ֆուտուրիստ գրող եւ մակաբանական գործիչ **Կարա Դարվիչը** (Հակոբ Գեմջյան): Նույն թվականին էլ տպագրվել է Թիֆլիսում, իր առաջաբանով եւ **Մարիտսա Կահինյանի** կողմից կատարած բանաստեղծությունների թարգմանությամբ:

1913-ին էլ վերաբերում նաեւ «Հին ասպածների» առաջին բնագրությունը ռուսերեն, Թիֆլիսում: Նախաձեռնությունը ղեկավարել է Արիստակես ընկերության ռուսական թատրալիստները: Բնագրիչները եղել են հայ թատերական գործիչների հետ մեծամասամ կապեր ունեցող ռեժիսորներ **Ալեքսանդր Տուգանովը** եւ **Ն.Վ. Աբրամովը**: «Հին ասպածների» ռուսերեն թարգմանությամբ հաջորդ բնագրությունը տեղի է ունեցել 1913-ի դեկտեմբերի 21-ին **Մաժակի** (Վարդան ֆա. Տեր-Ղեւոնդյան) եւ **Հակ. Խոսիտովի** (Հակոբ Եւմարիսյան) թարգմանությամբ: Գեղարվեստական ձեւավորումը կատարել է բեմականիստ **Ն.Ե. Կոլեցը**: Կրկնվել է 1914-ի հունվարի 2-ին:

Երրորդ անգամ այն բնագրվել է Բաբկուն, 1914-ի հունվարի 9-ին, Թադեւոսյանի թատրոնում, **Տիգրան Բեգզադյանի** թարգմանությամբ: Բնագրող-ռեժիսորը եղել է **Ն.Ե. Օռլովը**, դերակատարները եղել են **Ա.Վ. Պոլոնսկու** դերակատրությամբ դերասանական խմբի դերասանները:

1913-ի գարնանը Նոր Նախիջեւանի երկար տարիների թատերական գործիչ դերասան, դրամատուրգ, թարգմանիչ, բեմադրիչ, ֆաղափարական ծառայության մեջ՝ իրավաբան **Գեորգ Չուբարը**: Նա թարգմանել է Մոսկվայի Գեղարվեստական թատրոնի համար, բայց մեզ անհայտ մասնաճանաչում չի բեմադրվել:

Չորրորդ՝ ամենահաջողված բեմադրությունը կայացել է Դոնի Ռոստովի ֆաղափարի թատրոնում: Առաջին ներկայացումը տեղի է ունեցել 1914-ի սեպտեմբերի 11-ին, կրկնվել՝ 12-ին, 16-ին եւ 29-ին: Ներկայացման դերակատարները եղել են Պ.Օ.Ջարայսկայայի եւ Գրիշինի դերակատրությամբ:

Կարող ենք դերասանական խմբի անդամները: Պիեսը բեմադրել է դեռ այն տարիներին անուն համաձայն ռեժիսոր **Կոնստանտին Մարջանովը** (հայկական արմատներով) ռուսական, հետագայում վրացական թատրոնի նախնական դեմոկրատիկ մեկը, որի անունով թատրոն է գործում Թբիլիսիում:

Նոր Նախիջեւանի «Գաղութ» թերթի թղթակից Թատերասերն այս բեմադրության մասին գրել է. «Մարջանովի ընդհիվ Շանթի նախնական դրամայի վերջապահումը: «Հին ասպածների» արտադրության մասին արդարեւ մեզ համարում ենք որոշակիորէ չենք համարում մտնողների այդ չնաղ մարմնացումը, որդիստի զգալ թե որքան մեծ էր հանդիսատեսներին մասնաճանաչ գեղարվեստական հաճույքը: Ազատ թատրոնի ռաիվիրա Մարջանովը իր այս գովելի նախաձեռնու-

նի՝ Շիրվանզադեի, Սունդուկյանի եւ օտար հեղինակների դրամաների թուրքերեն թարգմանությունների արտադրում իր սեղն է ունեցել նաեւ Շանթի «Հին ասպածները»:

Թեւեւ թատերական գործիչներն ընդմիջումներով են անդադարձել «Հին ասպածների» բեմադրություններին, բայց նա չի կորցրել իր փայլն ու հետաքրքրությունը: Հրատարակ են հանվել նոր՝ տարբեր լեզուներով թարգմանություններ ու բեմադրություններ:

1960-ի օգոստոսի 27-ին, Նոր Ջուղայի Հայկական Կենտրոնատեղիի միության նախաձեռնությամբ կազմակերպվել է գրական երեկո՝ նվիրված Շանթին: Բանախոս Արամայիս Ալլահվերդյանի ելույթից հետո, նրա որդու՝ թատերական գործիչ **Հովիկ Ալլահվերդյանի** դերակատրությամբ «Գեղարվեստափրաց սիրողներ»:

թյամբ առաջին անգամ ցուցադրեց ռուս հասարակությանը հայ գեղարվեստական ստեղծագործության ամբողջ թափը, միաժամանակ փոխանցելով ռուսական որոնող թատրոնի խստադատանք ռեդեքստարի ցանկը մի չնաղ գործով» (N 29):

«Հին ասպածների» այս բեմադրությունը նախնական է նաեւ նրանով, որ դրամայի գեղարվեստական ձեւավորումը կատարել է նոր-նոր թատերական աստղեր՝ միտք գործող, երիտասարդ նկարիչ **Մարիտսա Մարյանը**:

Շանթի «Հին ասպածների» ռուսերեն թարգմանության մի փորձ էլ կատարել է դրամիստ Կոնստանտին Մարջանովը: Նրա թարգմանությունը **Յուրի Վեսելովսկու** առաջաբանով տպագրվել է 1915-ին «Ռուսական միսլ» հանդեսում (Մոսկվա-Պետրոգրադ, N 9, էջ 115-185), իսկ 1916-ին Մոսկվայի «Արմյանսկի վեսնիկ» (Հայկական լրագր) ամսագրում (N 12-13, էջ 203-272):

«Հին ասպածների» բնագրով եւ ռուսերեն թարգմանությունների բեմադրությունները նմաստել են դրամայի նաեւ այլ լեզուներով թարգմանվելու եւ բեմադրվելու երեւան գալու: Այսպես, 1910-ական թթ. արեւմտահայ մշակութային **Գրիգոր Նորը** (Գրիգոր Եսայան) «Հին ասպածները» թարգմանել է ֆրանսերեն: Պոլսում «Հին ասպածների» հայերեն բեմադրությունից հետո, 1920-ական թթ. կեսերին, դերասան եւ ռեժիսոր **Անոն Մասաթյան**

րի» ուժերով ներկայացվել է երկու լեզուներով «Հին ասպածներից»: Դրանից հետո, այս նույն դրամայի նա թարգմանել է դրամայիստ եւ բեմադրել սիրողների կազմով:

«Հին ասպածները» օտար լեզուներով թարգմանությունների ու բեմադրությունների՝ արտադրում մի գործ էլ տեղի է ունեցել Գեորգիայում: 1977-ի մայիսին, Սյունիքի գեղանկական թատրոնում: «Հին ասպածները» գեղանկական թարգմանել, բեմադրել է թատերական գործիչ **Օհանյան Սաստեթյանը**, որը միաժամանակ կատարել է Արեղայի դերը:

1979 թվականին, Շանթի ծննդյան 110-ամյակի առթիվ, **Ա. Տեր-Հակոբյանի** թարգմանությամբ եւ **Լեւոն Հայկալերյանի** վերջաբանով, Երեւանում լույս է տեսել «Հին ասպածների» ռուսերեն վերջերից թարգմանությունը: Սա բացառիկ երեւոյք է մեր դրամատուրգիայի մասնության մեջ, որին չեն հասել ոչ Սունդուկյանի «Պեղոյի», ոչ էլ Շիրվանզադեի «Պասվի համարի» ռուսերեն թարգմանությունները:

Լեւոն Շանթի հարյուրամյա «Հին ասպածներ» դրամայի բեմական այս համառոտ մասնությունը ցույց է տալիս նրա երկար տարիների անցած ճանապարհը՝ հանդիսանալով հայ դրամատուրգիայի այն դրամայից զարդերից մեկը, որն իր արդիական ու հավերժական գաղափարախոսությամբ, հույսերով ու հույզերով նվաճել է հանդիսատեսների սրտը:

Տիրան ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

Թատերագետ

Վերջին տարիներին թատերական աշխարհում նոր շնչառությամբ հանդես եկող Դոկումենտալ թատրոնը (Սամիլավսկու եւ Մեյերհոլդի նմանօրինակ արտահայտչամիջոցներից օգտվել են) իբրև թատերաձեռն հայկական թատերադասի կողմից աննկատ չի անցել: Ոչ միայն չի անցել, այլևս շարունակվում է իր տարածական դրսևորումները սեղի հանդիսաստիճան ներկայացնել: Այլ հարց է, թե որակապես ինչպիսիք են դրանց բեմական վերարտադրության արդյունքները, որոնք ամբողջ իրենց օբյեկտիվ են սուբյեկտիվ դասադասումներ ունեն: Նույնիսկ դրդադասումները, որոնք դարձելու համար թերևս իրատեսական կլիմայի հասկանալի հետևյալը: Ինչո՞ւ է հասկանալի փաստերը դարավերջին ծնված ռեժիսորներին սվյալ թատերադասակց գրավում:

Ինչո՞ւ է այն, որ նշյալ ժամանակաշրջանում ծնվածները անցումային արժեքապարզ սերնդի ներկայացուցիչներ են: Աշխարհայացքային ելակետերում վերջնականապես չկողմնորոշվածներ, որովհետև ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո թույլատրելի էր չի կարելիների չհամակարգված համագոյակցությունը սոցիալ-ֆաղափական անորոշության եւ բարոյապարզանական աղակողմնորոշումների խառնաձուլված ստեղծել: Գունարած դրան՝ աշխարհի սեխնոլոգիական սրընթաց զարգացման դասարանները: Մարդու հոգեկան աղաքատի ընկալման հնարավորությունները բազմադասակի գերազանցող ստեղծարարական գործի է ենթարկվում անհասի ներաշխարհը: Այդպիսով՝ ասիականաբար նվազեցնում էր միայն ու ոչ անհրաժեշտ կենտրոն ընթացքի հավանականությունը: Ուստի չափազանց դժվար է սվյալ ֆառային միջավայրում անկայուն եւ ինֆորմացիոն հարցերում երեւում հետաքրքրություններին համարժեք դրամատուրգիական նյութ գտնել: Այնպիսի գիր, որը կբավարարի ցանկությունների, մոլորների, տրամադրությունների անդադրում այսրոտեականությանն ու դրանց սղասարկող գերկուն փոխակերտումայնությամբ:

Մանավանդ, երբ հարցը խիստ զգայուն կողմի՝ անձնական կյանքի կարգավորման նրբություններին է վերաբերում: Տեղի դրամատուրգիայում չի գտնվում այդ կնձռոտ խնդիրների՝ զգացմունքի (տնոցիա) համամարդկային լեզվով մեկնությունը: Ասել է թե՛ գեղարվեստական ընդհանրացում հարուցող արժանատի ու իմն ու բարի ժողովրդականությունը: Հետեւաբար, այնպիսի անարբերություն չի ստացվում են հայտնվում, որի սաղմնավորած գաղափարահուղական դասարկությունը զգայական վերացարկունով էլ փոխհասունցելն անհնարին է թվում: Ի դեպ, հայրենական դրամատուրգիայի հանդեպ անվասահությունն ավագ սերնդի բեմադրիչ-ռեժիսորներից ոմանց մարագայում էլ դասադասարկվում է բարոյախրատական, կրոնամիս ու վե-

րացարկուն փիլիսոփայական բովանդակությամբ: Կամ էլ ֆարսկայի թուլությամբ, երբեմն էլ՝ բացակայությամբ:

Ինչեւիցե, բեմադրառեժիսուրական համայնքի երիտասարդ սերնդի ներկայացուցիչները, սոցիալ-հոգեբանական ձեւապարարանափոխության (տրանսֆորմացիան) հողվությունը իրենց որոնածը չգտնելով, ակամայից հարափոխի իրականության բնօրինակի հույսին են մնում: «Արվեստը հենց իրականությունն է» հետնդեռնիսական կարգախոս-առանձնաձեւին աղավիհում, որի թատերաձեւը Docudram կոչված է: Միմեիսի բացարձակացման տանող սկզբունք, որն ինֆորմացիոն նմանահաման վստահներ է դարձնում: Ոմանք միջին վիճակագրական դիլեմանսի հոգեբանաբանությամբ զալիս են այն եզրակացության, որ դժվար թե որեւէ մեկն իրենց անձնական իրենցից լավ ներկայացնի: Ինչ խոսք, առեւտրային, այս մոտեցումը բավական դյուրին է կարծվում: Այն դասա-

ժողովուրդները: Ընդ որում՝ հարողման նմանողական մասունքում ընդգծվում է հարողականությունը՝ Նազեմի Հովհաննիսյանի արտահայտչաձեւերի նմանակումով: Ու ի՞նչն արժեւորվեց ներկայացումից հանդիսաստի զգայական աշխարհում: Պատկերացրե՛ք՝ միայն Նազեմի Հովհաննիսյանին նմանակելը:

Իհարկե տրամաբանական հարց կարող է առաջանալ, թե այդ ինչու հարողականությունն նմանակելը այդպիսի ազդեցություն թողեց: Բացարձեւ թե ինչու. Նազեմի Հովհաննիսյանը հեռուստատեսության չիցնող էլ հասարակական հետաքրքրությունների զանգվածային օրջանակում մնացող համայնքին դեմ էր: Պատահական չէ, որ ժամանակին տոնական հեռուստադրերում հայտնի մարդկանց կամ ֆաղափական դեմերի նմանակումներն էին ամենահետաքրքրական դասերը: Եվ կերպարային կենսական նյութի հետաքրքրականությունը ներկայացվելիք հաջողության երա-

րական թատերը եւ նմանափոխ ժամանակաշրջանում կունենա: Տեսարանակարգը գրեթե նույն բեմականափոխին էր հարմարեցված. սեղանի մոտ մարդիկ են նստած:

Ասեմք ավելին, նույնպես հայերին առնչվող դասերգական բեմայով մեկ այլ դոկումենտալ «Մանանա» ներկայացման դարագային նորից անթափուկ էր հասկանալի խնդիրների առկայությունը: Միակական դասերգական Ջեսսի դեմերից հետո Հայաստանում աղասանած եղբայրների աղուները զուտ սենսիվենտալ-հուղական մակարդակում զանազան հանդիսաստի ինչ-որ չափով կլանումը: Որքան էլ որ ցավալի դեմերը մեր հայրենակիցներին են առնչվում, դրանց բեմական ինֆորմացիոնը սվելվում է կերպարների եւ դրա մասունքում արտաբեմականությամբ: Միգուցե նույնիսկ բեմային խոսքություն թվա նկատումը, բայց իրադասումի դեմերում նույնպես որոշիչ է բեմում զանազան մասնագիտական հարցը: Եթե

դուհանդեռ, կատարողական մակարդակի թողած տղավորությունը թույլ էր: Ամենեւին այնպիսին չէր, որ թվային սիմվոլիկայի համադասվեւրում ներկայացման գաղափարադրությամբ նրբությունների վերաբերյալ մտնելու առիթ տար:

Ամբողջ, այս ներկայացման դարագայում առկա է նաեւ կերպարների հետաքրքրականության վաղեմության ժամկետի գործոնը: Վերջիններս այլեւս այն այժմեականությունը չունեն հասարակական հետաքրքրությունների հիթ փերթում, որ դրանց միջոցով սիրողական արհեստավարություն ունեցողները նրանց բեմահմա դարձնեն: Նրանք աշխարհահռչակ Սալիմն ու Մեյերհոլդը չէին, որ իրենց կենսագրական հետաքրքրականություններն առնվազն դարագալի կազմեր, իրենց կերպարները ներառող դեմերն էլ բեմական ներկայացումությամբ շեքսպիրյան հավակնություններ առթին: Մյուս կողմից էլ նմանափոխ կենսագրության սեր կերպարը բեմադրման համար որ-

Մայրաքաղաքային փաստավերագրական թատրոնի կատարողական լույսն ու սվերը

նով, որ թվում է՝ փչ թե ցաս ու ցագրավ իրականությունն առանց ստեղծագործական ջանքերի բեմ հանելով կարելի է բեմականացնող ու դերասան դառնալ: Սակայն մեծ հարց է ծագում, թե իրեն հետևողի վրա ի՞նչ տեսակ ազդեցություն կունենա:

Որդես մայրաքաղաքային գրեթե բոլոր փաստագրական եւ վավերագրական ներկայացումները դիտած թատրոնի մասնագետ, կարող եմ վստահեցնել, որ բացառիկ դեմերում է հանդիսաստի աղուներում գրանցվում: Մեծավ մասամբ էստրադային նմանակումներին հարող ձեւացումներով զվարճախառն հույզեր են հարուցվում: Հետևողին զուտ անհարող վկայի հոգեվիճակում դասերը: Որակական այս դասերի դասադասումները բացասող փաստերը բավականաչափ են, բայց եղած օրինակներից կկենսունամանք նրանց վրա, որոնք իրենց ստեղծագործական կյանքում զոնե երկու անգամ դիմել են նշյալ ժամանակներին: Որդեսգի համեմատելու եւ ըստ դրա հետևություններ անելու հիմք ունենանք:

Առաջնահերթ թեք է նշյալ իմ սերնդի ռեժիսորներից նրան, որն ամենից ցասն է այս ժամանակներում իր ուժերը փորձել: Խոսքը **Նանո Պետրոսյանի** մասին է, որի ռեժիսուրական աշխատանքներից առնվազն երեքը փաստավավերագրական թատրոնի մոտերն են: 2015թ. նա, Վավերագրություն-իմպրովիզացիա բնորոշմամբ «Վերադասում» ներկայացումը հեղինակելով, կարելի է ասել առաջին դոկուրամասիկ ֆայլն արեց: Սենյակասիղ սարածում կիսաբացանաձեւ նստած են դերասանական կրթություն չունեցող ինֆունականների սերնդի երիտասարդներ: Այդպես ասած հարողման օրջանակում դասունում են իրենց մանկության հի-

խիվ լինելը փաստվում է մեկ այլ ցցում օրինակով: 21-րդ դարի հայ թատրոնի լավագույն դոկումենտալ ներկայացմամբ՝ «Հաղթանակի գեներալ» բեմական սրիդիսիով: Հետնդեռնիսական ինֆունականներով հագեցած այս ներկայացման ներազդեցիկությունը մի ֆանի հանգամանքներով էր դայմանավորված: Առաջինն այն էր, որ մեր դերասաններին համայնքի առաջատարներից **Նարինե Գրիգորյանն** ու **Արման Նավասարդյանն** են հետադաս ինֆունակային վարդեսությամբ մութ ու ցուրտ տարիների դասերգական օրերը դասուն: Երկրորդ՝ բեմում զանազան կինեմատոգրաֆից եւ այլնից եւս փչ թե ցաս հայտնի մարդիկ են ու իրենց կերպարներին հավելյալ հետաքրքրականություն էր հարողում Արման Նավասարդյանի կողմից, իսկ Նարինե Գրիգորյանի թատերային խառնվածները: Այսինքն նրանք ինֆունական հանրահետաքրքիր կերպարներ են: Այլապես «Հաղթանակի գեներալ»-ի կենսագրական ինֆունականները նրբահուն կերպով դրամատուրգիական իմի բերած **Ատառ Նալբանդյանի** մեկ այլ՝ փաստավերագ-

րան էլ որ ցահեկան, խաղային դիսանկունից բավական բարդ նյութ է: Չափազանց մեծ է տղավան հավանականությունը: Կենսափորձով անթարած այդ ինչպիսի՞ կուսակուններ թեք է ունենաս, որ նրանց դես կերպարներին հավոր դասադասի զգացմունքային նկարագիր սալ կարենաս: Ահա թե ինչու ենթադրում ենք, որ եթե ՆՓԱԿ-ի բեմում մեր ֆաղափական ու թեքվորֆաղափական կարերին ներկայացնողները բարձրակարգ արհեստներ լինեին, զուցե թե կերպարային զգացողությունն ու դրանից բխող հետեւաններն այլ արդյունքներ գրանցեին: Միայնական չլինեք զգայական կողմնորոշման խարխափումից եկող հոգեզգացական հասցեն: Թեքացում, որը կխաթարի անգամ ամենաաղաստեական եւ ռեյսինգային ֆաղափական գործի մտնումների հիման վրա արված դոկումենտալ բեմականացումը: **Միսիպար Դանիելյանի** հիմնած «**Թատրոն սանիֆում**» ձեւաչափի տարածում Նիկոլ Փաշինյանի «**Երկրի հակառակ կողմը**» վերագրով գրագրած գրառումների բեմավորումը: Իհարկե սվյալ թատրոնի հիմնադիր Միսիպար Դանիելյանի մասնագիտական հոստությունը չէր դավաճանել իրեն: Որսացել էր, որ հոնտոական հարցերով համեմված փաշինյանական գրվածքն էստեական-հրադարակախոսական օուկն ունի: Ուրիւ կերպ չէր էլ կարող լինել: Երեսուն տարի սուր լրագրողական գործունեություն ծավալած հեղինակի լեզվահոգեկանում ձեռք բերվի բնագրին հավասարագոր երեսույթ է մտնել ակամայից եղդես ցարդերը: Ուստիւ Դանիելյանը՝ որդես բեմականացնող-ռեժիսոր, խոսքային մակարդակում աշխատել էր հարագաս մնալ վարչապետի ձեռագրածին:

Ավիկ ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ

ԱՎՆԹԱՐԹՆԵՐ

Գրականագետ, դասախոս, Ավեսի Իսահակյանի երկերի լիակատար ժողովածուի խմբագրակազմի ղեկավար, մի ԵԱԲԻ մեծագործությունների, «Ազգ» ու «Տարբեր տարիների լույս տեսած բազմաթիվ հուշագրությունների ու ակնարկների հեղինակ է, վերջապես, հայաստանյան գրական-մշակութային էլիտայի վառ ներկայացուցիչ Ավիկ (Ավեսի) Իսահակյանը առաջիկա նոյեմբերի 27-ին դառնում է 75 տարեկան:

Այդ առթիվ Հոբելյարը ի՞նքն է նվեր մատուցում իր ընթերցողներին՝ «Ազգ»-ի այս եւ առաջիկա համարներում ներկայացնելով գողտրիկ, երբեմն՝ փչ բաց մանրադասումներ մեր մեծերի եւ, անուշ, իր դարձիկի՝ Ավեսի Իսահակյանի կյանքի:

ԽՈՒՐ

կոմպոզիտորների սան արձարանի բարձունիի Տոմային:

-Յենց տեսնում ես, որ ես իջնում եմ ճաշարանից դեպի բար, 50 գրամ կոնյակը լցրու եւ դիր բարի սոնյակային եւ ձայն մի հանի, ու երբ գամ խմեմ ֆո լցրածը, նոր ինձ հարցրու՝

-Ի՞նչ եմ ցանկանում, Պարույր Ռաֆայելովի:

-Բայց ինչու: -Որովհետեւ այդ 50 գրամից հետո ֆեֆու ընկնում է իր սեղը եւ դասվում արդեն ես չեմ կարողանում լավ սրամադրությամբ: Սա ո՞նց որ առաջին համբույրը լինի:

Բիսոպն ինձ ասաց Դիլիջանում 1969 թվի ամռանը, Թումանյանի Մոսկվայում հրատարակած բանաստեղծական նոր հատորը թերթիս:

-Բոլորից լավ Թումանյանին թարգմանել է Բելլա Ախմադովի: Նա ճիշտ է ընթերցել Թումանյանի լեզուական ջիղը: Մեկ տարի անց Մոսկվայում Բիսոպի այս խոսքերը ես հիշեցրեցի Ախմադովին:

-Շնորհակալ եմ բարի խոսքերի համար: Ի դեպ, ե՞րբ է Ձեր դարձիկը 100-ամյակը: -1975 թվի հոկտեմբերին:

Ախմադովից անուշ արձարանի խոսքը:

-Ես մոտ արագայում անդամաբաժնուհուստի կլինեմ Իսահակյան թարգմանելուն, նա ինձ ԵԱԲԻ մատուցել է, զսարյուն ֆուրերգու, նա է իմ դեմքը, եւ թեւ Թումանյանը:

նյանը ԵԱԲԻ մատուցել է, բայց նա ԵԱԲԻ է, ինքն է, ինքն Իսահակյանն է...

Պարույր Սեւակը իրեն դեմ մասնագիր գրած իր ժամանակակից հայ դրամատիկոսներից մեկին հենց այդ օրերին հանդիպում է գրողների միության առաջին ֆարսուղար Եղվարդ Թոփչյանի աշխատանքային:

Մասնիչը ստորգրում է, սենյակում բոլոր ներկայացրած ֆարսուղարներն են, սարսափելով, թե հիմա ինչ կասի Սեւակը: Իսկ Սեւակը, մատն ցնկելով դեպի գրադարանը, ասում է.

- Դու, - եւ մի փոքր դադարից հետո կրկին, - դու, դու, դու, տո մկան ԵԱԲԻ:

Չորսրիցը վայրկենադարձ փախչում է սենյակից: Հավակածներից դիմում են Սեւակին:

-Պարույր Ռաֆայելովի, մի կծու բան ասեիր, մի լավ ցույց տաիր իր սեղը:

-Է՛, տղերք ջան, դու՛ր չգիտեմ, թե ինչ բան է մկան ԵԱԲԻ, որտեղ կողով, այնտեղ կընդունի, հավերժ է, էլ ինչ անես չես կարողանա ազատվել «մկան ԵԱԲԻ»:

Հրաչիկ Հովհաննիսյանը, նոր եկած ֆրոնտից, կրակոս, երիտասարդ դրամատիկոս, սիրահարվում է Մոսկվայից երեւան գործողական մի հայուհի դրամատիկոսի վրա, որն այդ ԵԱԲԻ մատուցում դասախոսական դասերն էր զբաղեցնում Երեւանում:

Պրոֆեսորայի անուսինը՝ մի ԵԱԲԻ հարգելի մարդ, նույնպես դրամատիկոս, ճարտասրտաբան գնում է Վարդեսի մոտ:

-Վարդես ջան, էսպես, էսպես բաներ, ձեր ջանքերը բանաստեղծներից մեկը ֆանդում է ընթանալ, խնդրում եմ, խելի բերե՛ք դրան:

Վարդեսը կանչում է Հրաչիկին իր մոտ, մի կարճ զրույցից հետո հարցնում է.

-Դու գիտես հայկական ասացվածքը՝ «Աղբաթի կինը սիրած չի ունենում»:

Այսինքն հարուստ կին, լավ խնամված, դասված, իսկ դու՛ ֆրոնտից նոր եկած, կարոսած, ֆունդ կորցրած: Հետո տեսնելով, որ Հրաչիկը դեռ զինվորական ԵԱԲԻ վարով է, ոտներին էլ սարսափում:

- Թող մարդիկ հանգիստ աղբեր, սիրուն չէ, ուրիշ ընթանալի գործերին մի խառնվիր: Կազմի սիրով ֆո ընթանալի:

Հրաչիկը ինչ-որ խոստումներ է տալիս.

-Դե լավ, լավ, գիտեմ վիճակդ, իզուր չէ ժողովրդական խոսքը՝ «Հարուստի ԵԱԲԻ է կասաղած լինում, աղբաթ էլ անտերը»:

Սիլվա Կապուսիկյանը հյուր է գալիս Վարդեսին՝ ակնազններին կախված նոր, ԵԱԲԻ գեղեցիկ օղերով:

Վարդեսի սանը առաջինը նրան հանդիպում է Դերեմիկ Դեմիրճյանը:

Սուր հայացքը գցելով բանաստեղծուհուն՝ նա ասում է.

-Սիլվա, իսկ դու չէ՞ս վախենում, որ ավագակները կարող են հարձակվել ֆո վրա, եւ դու կեսն այդ թանկ օղերը, ակնազնից բլթակից էլ արյուն կհորդա:

Սիլվան վերհիշում է. «Դեռ չէի սթափվել Դերեմիկի երեւակայած սարսիչ դասերներից, երբ սենյակ մտալ Վարդեսը: Ողջունեց ջերմ, աղա հայացքը սանելով դեպի իմ նոր օղերը, ասաց ժողովրդական.

-Սիլվա ջան, ինչքան եմ ֆեզ սազում այս գեղեցիկ օղերը, նրան ասես ավելի են զարդարում ֆո դարանոցը...

Շարունակելի

Ժան Գազանճյանի «Արձագանքները» Սան Դիեգոյում

Ժան Գազանճյան

գրելու գործունեության համար: Տեխնիկական նոր միջոցների հետ ծանոթանալու եւ հմտանալու նպատակով նա հեռանում է դիպլոմի դասընթացների եւ կիրառական արվեստների, փարիզյան «ENSAD» կրթությանը ստացել մագիստրոսի գիտական ասիստան: Որտե՞ս նկարիչ հռչակվել է 1969 թվականին եւ Փարիզում անմիջապես ճանաչվել է արժանացել: 1960-70-ականներին ծանոթություն է հաստատել Սալվադոր Դալիի, Լեոնարդո Կրեմոնիսիի, Ֆրենսիս Բեյրնի եւ Ալեքսանդր Կալդերի հետ, որոնց հետ ԵԱԲԻ ավելի է հաստատել իր հավասարությունը արվեստին: Ցուցահանդեսներ է սվել Եվրոպական մի ԵԱԲԻ երկրներում, ինչպես նաեւ Միացյալ Նահանգներում ու Կանադայում: Սան Դիեգոյի «Ինտերկոնտինենտալ» հյուրանոցի դասերը նույնպես զարդարված են ժանի որմնանկարներով եւ կսավնելով:

Նոյեմբերի 9-ին Սան Դիեգոյի (Կալիֆոռնիա) «Մեյեր ֆայն արտ» դասերահարահում բացվեց համաբնակարարական ճանաչման արժանացած նկարիչ Ժան Գազանճյանի «Արձագանքներ» ստեղծագործությունների հետահայաց ցուցահանդեսը: Ըստ «Միուր-Սիեթթեյթթ» ԵԱԲԻ, ցուցահանդեսը բաց է մնալու մինչեւ դեկտեմբերի 28-ը: Ցուցահանդեսում ներկայացված են արվեստագետի 80 կսավները, որոնք ստեղծվել են 1991-2019-ի ընթացքում: Ժան Գազանճյանը ծնվել է Բեյրութում (Լիբանան), որտեղ աղբեր է երկու տասնամյակից մի փոքր ավելի՝ հարաբերվելով միջերկրական մշակույթների հետ: Ծնողները 1915-ի եղեռնից փախչելով հասել են Երուսաղեմ եւ 1933-ին հաստատվել Բեյրութում: Ժանը երրորդն է հինգ զավակներից: Ուսանողական տարիներին հաղորդակցվել է նաեւ ֆրանսիական եւ անգլիական մշակույթների հետ: 1962-ին Բեյրութի «Sursock» թանգարանը առաջին մրցանակ է շնորհել նրան

Մայրաքաղաքային փաստավերագրական թասրոնի կասարողական լույսն ու սվերը

Արել հրատարակատեսական թասրոնի իլյուստրացիաներով հետնորդներին ներկայացնում, որից հիշողությունը մեջ ցավալիորեն այլ բան է դառնում: Ընդամենը դերակատարներից դրամատիկական վարձագիծ ունեցող Մարիան Ալեյանի խարիզմատիկ լինելը: Գործուն, որը նույնպես կարող է VERBATIM-ային ներկայացման կասարողական հաջողությամբ սղասարկել:

Բերեմ փաստացի օրինակը: Նույն Նանոր Պետրոսյանը «Թե՛ սեղ» հարթակում վերջերս հանդիսատեսի դաշին հանձնեց «Զրին դասներ» հոգեդրամատիկական ներկայացումը: Սա նրա լավագույն ներկայացումը կարելի է համարել դերակատարողական օրգանիկության տեսանկյունից: Ըստ որում այս ներկայացման մեջ նույնպես դերակատարները չունեն մասնագիտական կրթություն: Մեկ տասնյակ կանանցից յուրաքանչյուրը վերաբաշմի սկզբունքով իր ԵԱԲԻ օրերից հետո իզական սեռի ներկայացուցչի կյանքի դասընթացում էր լսել, գրառել կամ ձայնագրել եւ դա էր դասընթացը: Հիմնականում անձնական կյանքի խնդիրներին առնչվող այդ դրամատիկական իրերը իրենց կենսահասակած վերադասողների զգայական փորձառությամբ խորք չէին: Հետեւադեպ եմբազանական կանանցի համեմատությունից եկող բնագրային աղբյուրներով կարողանում էին այդպիսի համոզիչ լինել: Ուրեմն փաստավերագրական թասրոնում կենսական հիմքի գաղափարահուզական ներմահասիկը զգալով հասկանալի առավել ֆան կարեւոր է, ֆանգի իրականությունն այստեղ մի փչ ավելի անսթեթեթ է դասումվում:

Ասվածը փաստում է այն իրողությունը, որ կին դերակատարներից ոման դրան հաջորդած «Ռե՛սիդը խուճաղի մեջ է» ներկայացման ընթացքում չեն ցուցաբերում խաղային այնպիսի բնականություն, ինչպիսին զգում էին «Զրին դասներ»-ում: Հավելելով նաեւ այն, որ ֆալսեթական սարկերումների այդ հետնորդներին մասնական մեջ ամենից հաջողը Հովհաննես Իսահակյանն էր, որ տարիներ ի վեր ֆալսեթական ու ֆալսեթական գործընթացների դասիվ հայեցող չէ: Որոշակիորեն մասնակցի կարգավիճակով է աղբում:

Ամփոփելով բերված օրինակների համազումարը՝ գալիս ենք այն եզրահանգման, որ կասարողական արվեստի ամենամասնական կից հոսանքների թիկունքում անգամ դեռեւս ԵԱԲԻ է ստանիսլավսկիական հավասընթացային գործուն ուրվականը: Մոզական եթե իրոքի դայմանաձևից կախված թասերահռչակ ՉԵՄ ՀԱՎԱՏՈՒՄ-ի հաճախականությունը:

Ն.Օ.